МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису

КОШЛЯЦЬКИЙ ДМИТРО АНДРІЙОВИЧ

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ

Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Освітньо-професійна програма Середня освіта (Географія. Економіка)

Робота на здобуття освітнього ступеня Магістр

Науковий керівник:

ТКАЧУК НАДІЯ МИХАЙЛІВНА

кандидат педагогічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри економічної та соціальної географії

від_____2025 р.

Завідувач кафедри

_____ Погребський Т. Г.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Кошляцький Дмитро Андрійович «Формування медіаграмотності учнів в освітньому процесі з географії»

Випускна кваліфікаційна робота розкриває актуальну тему формування медіаграмотності учнів засобами шкільних курсів географії. Об'єктом дослідження є процес формування медіаграмотності учнів в умовах шкільної освіти; предметом дослідження визначено методику формування медіаграмотності учнів базової школи в освітньому процесі з географії.

У першому розділі роботи розглядається теоретичні засади медіаосвіти та сутності медіаграмотності, пропонується аналіз підходів до визначення ключових понять, структури медіаграмотності на основі сучасних наукових зарубіжних та вітчизняних досліджень.

Другий розділ присвячений розкриттю потенціалу шкільного курсу географії, характеристиці методичних підходів щодо формування медіаграмотності учнів базової школи на уроках географії та в позакласній діяльності. Запропоновано методику побудови уроку через призму медіаосвітнього компоненту, представлено вітчизняні медіапроєкти, які можна використати в освітньому процесі з географії для формування медіаграмотності учнів.

У третьому розділі запропоновано критеріально-індикаторний підхід до оцінювання рівня сформованості медіаграмотності учнів у процесі вивчення шкільного курсу географії, запропоновано методику проведення експерименту з проблеми. Висвітлено методичні рекомендації щодо формування медіаграмотності учнів базової школи межах курсу географії.

У загальних висновках здійснено аналітичний огляд дослідження, обґрунтовано ефективність формування медіаграмотності учнів в освітньому процесі з географії.

Ключові слова: географія, медіаосвіта, медіаграмотність, методика освітній процес.

ABSTRACT

Koshliatskyi Dmytro Andriiovych "Developing Students' Media Literacy in the Educational Process of Geography"

The final qualification paper explores the relevant topic of developing students' media literacy through school geography courses. The object of the research is the process of forming students' media literacy in the context of school education; the subject of the research is defined as the methodology for developing media literacy among lower secondary school students within the educational process of geography.

The first chapter examines the theoretical foundations of media education and the essence of media literacy, offering an analysis of approaches to defining key concepts and the structure of media literacy based on contemporary domestic and foreign research.

The second chapter is devoted to revealing the potential of the school geography course, describing methodological approaches to developing media literacy among lower secondary students during geography lessons and extracurricular activities. A methodology for designing lessons through the lens of a media-education component is proposed, and domestic media projects that can be used in the educational process of geography to develop students' media literacy are presented.

The third chapter proposes a criteria-and-indicator approach to assessing the level of students' media literacy development in the process of studying the school geography course, along with a methodology for conducting an experiment on the topic. Methodological recommendations for developing media literacy in lower secondary school students within the geography curriculum are highlighted.

The general conclusions provide an analytical review of the research and justify the effectiveness of developing students' media literacy in the geography education process.

Keywords: geography, media education, media literacy, methodology, educational process.

ЗМІСТ

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. МЕДІАОСВІТА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Медіаосвіта як складова сучасної шкільної освіти: сутність поняття, функції 9

1.2. Сутність і зміст поняття «медіаграмотність» у наукових дискурсах 14

1.3. Структурно-змістовий аналіз складових медіаграмотності в контексті шкільного курсу географії 19

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ

2.1. Освітній потенціал шкільного курсу географії у формуванні медіаграмотності учнів базової школи 23

2.2. Методика формування медіаграмотності на уроках географії (на прикладі 8 класу) 30

2.3. Формування медіаграмотності у позакласній роботі з географії засобами українських медіапроєктів 34

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Критеріально-індикаторний підхід до оцінювання рівня сформованості медіаграмотності учнів у процесі вивчення шкільного курсу географії 39

3.2. Методика проведення дослідження експериментальної роботи та виявлення реального стану медіаграмотності учнів базової школи 44

3.3. Організація, етапи та результати педагогічного експерименту ... 48

3.4. Методичні рекомендації щодо формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії 56

ВИСНОВКИ 60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 63

ДОДАТКИ 70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність стала однією з ключових компетентностей, яка необхідна кожній людині для орієнтування в потоці інформації, критичного мислення та прийняття зважених рішень. Особливої актуальності проблема формування медіаграмотної особистості набуває в умовах гібридної війни, зокрема інформаційної агресії з боку Росії проти України. У таких обставинах лише медіаграмотна особистість здатна критично осмислювати інформаційні потоки, розпізнавати маніпуляції та ефективно протидіяти деструктивному впливу в медіапросторі [47].

Географія як навчальний предмет має значний потенціал для розвитку медіаграмотності, адже поєднує роботу з різними джерелами інформації – картографічними, статистичними, візуальними, текстовими, мультимедійними. Вивчення географії передбачає аналіз реальних суспільно-географічних процесів і явищ, уміння інтерпретувати інформацію про них, робити висновки на основі перевірених фактів, що безпосередньо корелює з компетентностями медіаграмотної особистості.

Інтеграція медіаосвіти у процес навчання географії сприяє розвитку критичного мислення, умінь пошуку, перевірки та оцінки інформації, усвідомленого використання медіа та відповідальної комунікації. Учні вчаться не лише отримувати знання, а й осмислювати, як формується інформаційний простір, які маніпуляції в ньому можливі, як медіа впливають на сприйняття географічних і соціальних подій.

Попри значний потенціал географії для реалізації медіаосвітніх завдань, учителі не завжди мають достатній рівень підготовки, методичні інструменти й дидактичні матеріали для цілеспрямованого формування медіаграмотності на уроках. Це зумовлює потребу в науковому обґрунтуванні, розробці та апробації

методичних підходів до інтеграції медіаосвітнього компонента в освітній процес із географії. Таким чином, формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії є одним із пріоритетних напрямів модернізації сучасної шкільної освіти, який забезпечує підготовку учнів до життя в умовах інформаційного суспільства, розвиває їхню здатність до самостійного мислення, аналізу та прийняття обґрунтованих рішень.

Мета дослідження: науково обґрунтувати, розробити та перевірити ефективність методичних підходів до формування медіаграмотності учнів базової школи на уроках географії.

Визначення мети дослідження зумовило необхідність розв'язання низки взаємопов'язаних завдань:

1. Проаналізувати науково-педагогічну літературу щодо сутності понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», їх значення в сучасній освіті.
2. Дослідити потенціал шкільного курсу географії для формування медіаграмотності учнів.
3. Визначити сучасні методичні підходи для ефективного формування медіаграмотності в учнів базової школи.
4. Розробити комплекс методичних рекомендацій щодо формування медіаграмотності учнів в освітньому процесі з географії.
5. Провести педагогічний експеримент з упровадження розробленої методики та оцінити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес формування медіаграмотності учнів в умовах шкільної освіти.

Предмет дослідження – методика формування медіаграмотності учнів базової школи в освітньому процесі з географії.

Матеріал дослідження. Матеріалами дослідження становлять сучасні науково-методичні джерела з медіаосвіти та методики навчання географії, модельні навчальні програми для базової школи, чинні підручники з географії, а також результати діагностичного та формувального етапів педагогічного експерименту, проведеного у 8-х класах закладу загальної середньої освіти.

До матеріалів дослідження включено авторські дидактичні розробки, анкети для визначення рівнів сформованості медіаграмотності, учнівські роботи, проєкти та продукти медіадіяльності, отримані в ході експериментальної роботи. Теоретичною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців: Г. Тулодзєцький, Б. Герціґ, С. Ґрафе, О. Волошенюк, О. Баришполець, В. Іванов, І. Жилавська, Л. Найдьонова, Я. Падалка, З. Філончук, Л. Хмарна, О. Янкович та ін.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано комплекс педагогічних методів дослідження: *теоретичні – порівняння, аналізу* для уточнення та розведення понять медіаосвіти та медіаграмотності та для з'ясування стану розробленості проблеми в освітній практиці; *метод синтезу* для розуміння взаємозв'язків частин та складових складових поняття медіаграмотності, дослідження структури та розуміння взаємозв'язків його частин; у*загальнення* для з'ясування педагогічних умов формування медіаграмотності засобами шкільних курсів географії; *емпіричні – спостереження для* поточного стану медіаграмотності, *діагностичні (анкетування, бесіди)* для діагностування рівня сформованості медіаграмотності учнів базової школи, педагогічний експеримент для з'ясування ефективності методики формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії.

Новизна роботи полягає у тому, що вперше обґрунтовано потенціал шкільного курсу географії щодо формування медіаграмотності учнів, визначено доцільність використання засобів вітчизняних медіапроєктів у позакласній роботі з географії; запропоновано критеріально-індикаторну модель оцінки рівня медіаграмотності учнів базової школи в контексті змісту шкільного курсу географії.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці й упровадженні в практику роботи закладів загальної середньої освіти методики діагностування медіаграмотності учнів в контексті змісту шкільних курсів географії, методичних рекомендації щодо застосування методів у формуванні

медіаграмотності засобами шкільних курсів географії, використання вітчизняних медіапроєктів у позакласній роботі з географії.

База дослідження: експериментальне дослідження відбувалося на базі ЗЗСО «Володимирська гімназія № 5 імені Анатолія Кореневського Володимирської міської ради». Учасниками експерименту були учні 8 А, 8 Б класів загальною кількістю 60 осіб.

Апробація роботи. Напрацювання за темою дослідження були опубліковані в матеріалах X Міжнародної науково-практичної конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (15–16 травня, 2025 р., м. Луцьк), XI Міжнародної науково-практичної конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (6–7 листопада, 2025 р., м. Луцьк).

Структура й обсяг роботи: кваліфікаційна робота магістра складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг основної частини дослідження становить 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1
МЕДІАОСВІТА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Медіаосвіта як складова сучасної шкільної освіти: сутність поняття, функції

У сучасному суспільстві, де медіа займають провідне місце у повсякденному житті та значною мірою впливають на формування світогляду людини, особливого значення набуває процес навчання критичного сприйняття медійних повідомлень. Медіаосвіта постає як необхідна складова освітнього процесу, оскільки забезпечує формування в учнів умінь аналізувати, оцінювати та свідомо використовувати інформацію з різних джерел. Вона сприяє розвитку критичного мислення, інформаційної та комунікативної культури, а також здатності інтерпретувати й співвідносити зміст медіатекстів із реальними соціокультурними процесами. Кінцевим результатом цього процесу є медіаграмотність, яка виступає ключовим інструментом адаптації особистості до умов інформаційного суспільства та забезпечує її активну й відповідальну участь в інформаційному просторі [47].

Вивчення теоретичних і практичних напрацювань у сфері медіаосвіти дає підстави стверджувати, що ключова роль у її формуванні та розвитку на глобальному рівні належить Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Саме ця міжнародна інституція першою систематизувала підходи до медіаосвіти, визначила її основні концептуальні засади та започаткувала міжнародні програми, спрямовані на поширення медіаграмотності.

За визначенням ЮНЕСКО, у науково-педагогічному дискурсі медіаосвіту розглядають як цілеспрямований, системно організований процес формування

в особистості знань, умінь і навичок, необхідних для свідомого, критичного та відповідального використання засобів масової інформації та комунікації. Вона передбачає не лише оволодіння теоретичними основами функціонування медіа, а й розвиток практичних компетентностей у сфері аналізу, оцінювання та створення медіаконтенту, що забезпечує активну участь громадянина в інформаційному суспільстві. Вона розглядається як окрема, специфічна й автономна сфера педагогічної науки та практики, що забезпечує розвиток у здобувачів освіти критичного мислення, комунікативних компетентностей та здатності до усвідомленого функціонування в інформаційному суспільстві [28].

Важливою є позиція ЮНЕСКО щодо уточнення ролі медіаосвіти: медіаосвіта не зводиться до простого застосування медіа як допоміжного інструмента для викладання інших предметів (наприклад, математики, фізики чи географії), а передбачає цілеспрямоване формування медіакомпетентностей. Таким чином, наголошується на необхідності спеціального освітнього підходу до засвоєння медіа як окремої предметної сфери. При цьому медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти [66; 67].

Актуальність медіаосвіти у сучасній педагогічній науці розкривається у наукових доробках зарубіжних та вітчизняних учених. Ґ. Тулодзєцький, Б. Герціґ, С. Ґрафе акцентують увагу на важливості дотримання теоретико-практичних засад впровадження медіаосвіти в освітній процес та шкільні предмети [56]; Н. Бахмат [3]; Н. Приходькіна [55] акцентують увагу на необхідності та важливості розвитку медіаосвіти в нашій державі, спираючись на позитивний зарубіжний досвід. Питання реалізації медіаосвіти у вітчизняному освітньому просторі розкриваються у публікаціях українських науковців: В. Іванова [21], О. Волошенюка [37], І. Ладики [29; 30], С. Литвинової [32]; Л. Найдьонової [44], Я. Падалка[47] Н. Паномарьової [51], Л. Писаренко[48], О. Янкович [61] та ін.

Джерельна база дослідження показує відсутність узгодженого єдиного визначення терміну «медіаосвіта» і одночасно певну єдність у розумінні явища.

У зв’язку з цим звернемось до визначень дефініцій, найбільш поширених у педагогічному контексті.

Дослідники підкреслюють, що слово «медіа» походить від латинського *medium*, що означає «посередник» і спочатку вживалося для позначення засобів передачі, зберігання та відтворення інформації. Лише з другої половини XIX століття термін почав уживатися у сучасному розумінні – як способи поширення повідомлень за допомогою спеціальних технічних засобів комунікації, таких як пошта чи телеграф [38; 56].

Вітчизняні вчені, аналізуючи проблематику термінологічного апарату медіаосвіти, акцентують увагу на тому, що її головним завданням є формування в учнів умінь усвідомлено та грамотно сприймати медіатексти, розвивати навички самостійного аналізу й оцінювання інформації, критичного мислення, здатності до формування власних суджень і естетичних уподобань. Крім того, важливим аспектом вважається вміння інтегрувати набуті знання й уміння під час сприймання, осмислення й творчого опрацювання медіаконтенту [18].

У наукових працях С. Гончаренка, І. Карпік, В. Купшиної, К. Шворак та інших дослідників медіаосвіта розглядається як дидактичний процес, що реалізується за допомогою спеціально дібраного навчального матеріалу та засобів масової інформації. Кінцевою метою цього процесу є формування медіаграмотності особистості, яка проявляється в умінні критично сприймати, аналізувати та інтерпретувати медіаповідомлення [28].

Зокрема, К. Шворак та І. Карпік підкреслюють, що медіаосвіта виступає важливим чинником свідомої, активної та креативної адаптації людини до умов сучасної медіакультури. На їхню думку, медіаосвіта має розглядатися як цілісний дидактичний процес, що поєднує набуття теоретичних знань і розвиток практичних умінь, необхідних для опанування сучасними масмедіа та ефективної взаємодії з інформаційним середовищем [60, с. 11].

У наукових дискурсах дослідники розглядають медіаосвіту як систематизований процес формування в особистості медіаграмотності – здатності критично сприймати, аналізувати, інтерпретувати

та створювати медіаконтент із врахуванням етичних, соціальних і технічних аспектів [19].

Дослідники проблеми Я. Падалко, О. Слаба додають, що медіаосвіта охоплює не лише критичне сприйняття та аналіз інформації, а й формування навичок створення власних медіапродуктів – блогів, відео, фотографій тощо. Така діяльність сприяє розвитку творчого потенціалу особистості та забезпечує можливість самовираження через сучасні засоби комунікації [47].

Для з'ясування сутності поняття *«медіаосвіта»* важливим є розмежування цього терміна з близькими за змістом категоріями – *«інформаційна освіта»* та *«цифрова освіта»*. Незважаючи на їхню взаємодоповнюваність, кожне з цих понять має власні акценти й цільові орієнтири.

Медіаосвіта розглядається як дидактичний процес, спрямований на формування в особистості критичного мислення, умінь аналізувати, інтерпретувати, оцінювати й свідомо використовувати медіаповідомлення різних типів і форматів. Її кінцевим результатом є медіаграмотність, що забезпечує здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, усвідомлювати вплив медіа на суспільство та приймати виважені рішення в умовах інформаційної багатоваріантності [19].

Інформаційна освіта насамперед спрямована на формування знань і навичок, пов'язаних із пошуком, обробкою, систематизацією та збереженням інформації з різних джерел. Вона акцентує увагу на раціональному використанні інформаційних ресурсів та розвитку інформаційної культури особистості, але не завжди охоплює питання критичного ставлення до змісту медіапродуктів [16].

Цифрова освіта (digital education) має своїм завданням формування компетентностей, пов'язаних із використанням цифрових технологій та інструментів для навчання, професійної діяльності й повсякденного життя. Йдеться про практичні вміння роботи з цифровими платформами, програмами, онлайн-сервісами, що дозволяють ефективно інтегруватися в цифрове суспільство [17].

Таким чином, *медіаосвіта* виступає ширшим і більш комплексним явищем, ніж *інформаційна* чи *цифрова освіта*, оскільки вона не лише охоплює роботу з інформацією та технологіями, а й формує світоглядні орієнтири, критичне ставлення до медіатекстів та відповідальність за створення й поширення власного контенту.

Педагогічний контекст вивчення медіа зумовлює необхідність ґрунтовного аналізу функцій, які реалізуються як у формальному, так і в неформальному освітньому процесі. Зокрема, медіаосвіта виконує низку ключових функцій: *освітню* – пов'язану з формуванням знань, умінь і навичок медіасприйняття; *виховну* – спрямовану на розвиток ціннісних орієнтацій, естетичного смаку, медіакультури; *інформаційну* – що забезпечує вміння орієнтуватися в інформаційному середовищі; *соціокультурну* – яка сприяє формуванню ідентичності та соціальної взаємодії в умовах цифрового суспільства. Усі ці функції мають бути враховані в процесі інтеграції медіаосвіти в навчальні програми, зокрема під час викладання суспільствознавчих дисциплін, у тому числі географії [19; 51].

Особливо важливою функцією у нинішніх умовах, коли інформаційна війна стала невід'ємною складовою російської агресії проти України, є інформаційна функція медіаосвіти – здатність орієнтуватися в потоці повідомлень, розрізняти правдиву інформацію та фейки, протистояти маніпуляціям.

Таким чином, реалізація медіаосвіти в українських закладах освіти має стратегічне значення, оскільки спрямована на підготовку молоді до активної, усвідомленої та відповідальної участі в суспільному житті. Її ключова мета полягає не лише у розвитку критичного мислення та інформаційної грамотності, а й у формуванні здатності протидіяти маніпулятивним впливам, інформаційно-психологічним атакам та кіберзагрозам, що є характерними викликами сучасного інформаційного середовища [53].

Водночас медіаосвіта забезпечує становлення особистості, здатної творчо використовувати медіа, аналізувати їхній зміст, відрізняти достовірні

повідомлення від фейкових чи маніпулятивних, а також відповідально створювати власні інформаційні продукти. У цьому контексті медіаграмотність виступає не лише результатом, а й необхідною умовою соціалізації та професійної самореалізації молоді у XXI столітті.

Отже, медіаосвіта постає як цілісна педагогічна система, інтегрована у шкільний освітній процес, яка поєднує пізнавальний, виховний та захисний потенціали. Її впровадження сприяє формуванню інформаційно компетентної особистості, готової до життя й діяльності в демократичному, правовому та високотехнологічному суспільстві.

1.2. Сутність і зміст поняття «медіаграмотність» у наукових дискурсах

Концепція нашого дослідження зумовлює доцільність ґрунтовного осмислення трактування понять як «медіаосвіта» так і «медіаграмотність». Обидві категорії є актуальними не лише в межах формальної освіти, а й у контексті неперервного навчання та самоосвіти, оскільки забезпечують людині здатність орієнтуватися в складному медіапросторі, критично мислити, відповідально споживати й створювати інформацію в різних формах [47].

У багатьох країнах існують різні підходи до визначення понять медіаосвіти та медіаграмотності. У США терміни «медіаосвіта» та «медіаграмотність» зазвичай уживаються як взаємопов’язані й функціонують паралельно. У Канаді базовим терміном є «вивчення медіа» (media studies). В Австралії пріоритетним вважають термін «медіаосвіта» [53].

Водночас вітчизняні науковці дотримуються позиції, що медіаграмотність є складовою частиною медіаосвіти, тобто результатом її реалізації як освітнього процесу [47].

Аналіз наукових розвідок вчених, сучасних публікацій та нормативних документів дає можливість охарактеризувати змістове значення категорії «медіаграмотність».

Поняття «медіаграмотність» почало активно використовуватись в українському науковому та освітньому дискурсі з початку 2010-х років у зв'язку з глобальними інформаційними викликами та потребою формування критично мислячого суспільства. Поштовхом до інституалізації цього терміна стало затвердження Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2010), у якій медіаграмотність було визначено як визначено як один із ключових результатів освітнього процесу [25]. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) пропонується вважати, що медіаграмотність – це складова частина медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати та критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні відносини, міфи та типи контролю, які вони контролюють [26].

Медіаграмотність тісно пов'язана з низкою інших ключових компетентностей сучасної людини, зокрема цифровою, інформаційною та візуальною грамотністю. Цифрова грамотність охоплює здатність ефективно користуватися цифровими пристроями, сервісами й технологіями, тоді як інформаційна грамотність передбачає уміння шукати, оцінювати, аналізувати й використовувати інформацію з різних джерел. Обидві ці складові є основою для розвитку медіаграмотної особистості, адже споживання медіаконтенту неможливе без базових цифрових навичок та критичного мислення щодо інформації. Візуальна грамотність – здатність «читати» візуальні повідомлення, зображення, інфографіку, відео тощо – є невід'ємною складовою медіаграмотності [38]. «Медіаграмотність об'єднала традиційну грамотність (читання, письмо) і навички, які пов'язані з новими медіа та технологічними платформами, тобто інтегрувала комунікаційний розвиток людства: від традиційного алфавітного письма до електронних медіа і цифрової інформації» [62, с. 14].

Український дослідник у сфері медіаосвіти В. Іванов розглядає медіаграмотність як поєднання мотивацій, знань, навичок і практичних

можливостей, що забезпечують ефективний пошук, критичне осмислення, аналіз, оцінювання та передавання медіатекстів у різних формах і жанрах [21]. У свою чергу, О. Баришполець та Л. Найдьонова підкреслюють, що медіаграмотність – це не лише вміння користуватися засобами масової інформації та комунікувати через них, а й здатність відокремлювати основну інформацію від другорядної, ігнорувати надмірну або зайву, розуміти приховані смисли та інтерпретувати підтексти повідомлень [2, с. 75].

На думку О. Мохової, медіаграмотність виступає як засіб формування та розвитку особистості, що здійснюється через взаємодію з медіаматеріалами та медіасередовищем [43]. У свою чергу, у дослідженнях Г. Марченко трактується поняття як «комплекс знань, умінь і навичок, що дозволяють свідомо сприймати, критично аналізувати, інтерпретувати й оцінювати отриману інформацію і як результат – створювати та передавати медіаповідомлення у різних формах, а також взаємодіяти із суспільством за допомогою медіазасобів» [35, с. 30].

Я. Падалко, О. Слаба наголошують, що медіаграмотність означає вміння людини користуватися різними засобами комунікації та інформаційно-комунікативною технікою, має здатність висловлювати свої думки та спілкуватися за допомогою медіа, а також здатна свідомо сприймати та критично оцінювати інформацію [47, с. 297].

І. Янкович зосереджує увагу на теоретико-практичних засадах формування медіаграмотності учнів закладів загальної середньої освіти. Дослідження науковця спрямовано на розкриття форм, методів та освітніх технологій, які забезпечують розвиток критичного мислення школярів та їхню здатність протидіяти соціально шкідливим інформаційним впливам [61].

У контексті теми нашого дослідження важливо звернути увагу на соціальний зміст поняття. В. Іванов розглядає медіаграмотність як соціальне явище, адже медіа є невід'ємною частиною суспільного життя, підкреслює, що вона є ключовим набором знань і вмінь, необхідних кожній людині в умовах сучасного інформаційного суспільства [37]. Водночас на думку І. Ладики, медіаграмотність має й виразну практичну спрямованість, вона

є не лише навиком, а й характерною рисою способу життя сучасної особистості [30, с. 35].

Вітчизняні вчені, які формують сучасні підходи до формування медіаграмотності в освітньому середовищі розглядають її через призму певної структури [5; 20; 30; 42; 44].

Зокрема, медіаграмотність як комплексну компетентність розглядають через низку взаємопов'язаних складників / навичок, які забезпечують всебічне орієнтування особистості в сучасному медіасередовищі:

естетичні та креативні навички – передбачають здатність бачити, чути, інтерпретувати та самостійно створювати різноманітний медіаконтент. Вони сприяють розвитку візуальної грамотності, творчого підходу до роботи з інформацією та формуванню медіакультури;

інтерактивні навички – полягають у вмінні ефективно комунікувати через різні медіа, брати участь у спільному обговоренні, співпраці, а також виконувати різні соціальні ролі у процесі медіавзаємодії. Ці навички також свідчать про готовність висловлювати власну позицію та аргументовано її відстоювати;

навички критичного аналізу – охоплюють уміння аналізувати, оцінювати та інтерпретувати медіатексти, розпізнавати приховані смисли, маніпулятивні прийоми, виявляти джерела інформації та перевіряти їхню достовірність. Для цього використовуються різні методи: контент-аналіз, фактчекінг, порівняння джерел тощо;

навички безпеки – включають знання та вміння, пов'язані з безпечним користуванням інформаційно-комунікаційними технологіями. Йдеться про цифрову гігієну, захист персональних даних, дотримання авторських прав, уникнення кібербулінгу та інформаційних загроз.

Відповідно до сучасних досліджень структури явища, О. Бондаренко виділяє низку критеріїв медіаграмотності [5, с. 40], що забезпечують ефективну взаємодію особистості з медіасередовищем:

медіаактивність – виявляється у свідомому ставленні до споживання медіапродукції, систематичному використанні засобів масової комунікації

з метою задоволення пізнавальних, соціальних та інформаційних потреб. Така активність вказує на зацікавленість особистості у взаємодії з різними типами медіа;

аналітичність – характеризується здатністю критично осмислювати й оцінювати медіаповідомлення в контексті соціальної реальності, зіставляти інформацію з різних джерел, а також застосовувати образне мислення для глибшого розуміння змісту. Цей критерій свідчить про сформованість навичок критичного аналізу та рефлексії;

селективність – означає розвинену здатність відокремлювати головну інформацію від другорядної, відфільтровувати зайві чи маніпулятивні повідомлення, формувати власну інформаційну траєкторію. Людина з високим рівнем селективності вміє швидко орієнтуватися в інформаційному потоці та зосереджувати увагу на змістовно важливих повідомленнях.

Ретранслюючи поняття медіаграмотності в контексті шкільного курсу географії можемо зауважити, що зміст навчальних програм має високий потенціал для формування здатності учнів критично оцінювати медіаповідомлення, зокрема пов’язаних з екологічними, геополітичними, соціально-економічними темами. Саме завдяки сформованим складовим медіаграмотності учні можуть відрізняти науково обґрунтовані повідомлення від маніпулятивних висловлювань у соціальних мережах, оцінювати правдивість географічної інформації з мас-медіа, а також створювати власні картографічні або інфографічні матеріали. На думку Л. Найдьонової, медіаграмотність у шкільному середовищі виконує функцію «інформаційного імунітету», захищаючи учнів від маніпулятивного впливу [44].

Більшість дослідників [20; 44; 47; 48 та ін.], чиї праці ми проаналізували, одностайні в тому, що медіаграмотність є інтегральним результатом процесу медіаосвіти. Її сутність полягає у сформованій здатності особистості здійснювати критичний аналіз медіаповідомлень, інтерпретувати їхній зміст, створювати власні медіатексти та усвідомлювати особисту відповідальність як за споживання, так і за продукування інформації.

Принципово важливою рисою медіаграмотності є те, що вона не зводиться лише до запам’ятовування відомостей про засоби масової комунікації чи набуття технічних умінь створення медіапродуктів. Її головна мета полягає у розвитку критичного мислення, яке проявляється у вмінні ставити запитання до змісту медіаконтенту, що вимагає інтелектуальних зусиль.

1.3. Структурно-змістовий аналіз складових медіаграмотності в контексті шкільного курсу географії

У наукових дослідженнях наголошується, що медіаграмотність виступає ключовим чинником усвідомленого сприйняття та критичного аналізу інформаційних потоків, а також практичного використання здобутих знань у різних сферах життєдіяльності. Її формування дозволяє людині звільнятися від стереотипів і шаблонів, нав’язаних суспільством, розширює світоглядні горизонти, сприяє розвитку моральних, національних та гендерних цінностей, а також підсилює соціальний, культурний і особистий досвід.

Серед сучасних зарубіжних досліджень медіаграмотність розглядається як система взаємопов’язаних компетентностей, які забезпечують здатність особистості активно, критично й усвідомлено діяти в медіасередовищі [63]. Цей підхід відображає тенденцію до трактування медіаграмотності не лише як сукупності знань чи навичок, а як інтегративної компетентності, що поєднує когнітивні, етичні, комунікативні та творчі аспекти діяльності людини у сфері медіа.

На думку А. Сільверблатта та Е. Елісейрі, медіаграмотність є комплексним феноменом, що поєднує здатність до критичного мислення, усвідомлення впливу медіа на особистість і суспільство, розуміння процесів масової комунікації, уміння аналізувати, оцінювати та створювати медіатексти [64].

Р. Гоббс і Р. Фрост конкретизують зміст медіаграмотності через систему практичних умінь: усвідомлення власних медіаспоживчих звичок, уміння визначати автора, мету й позицію медіаповідомлення, розпізнавати засоби

впливу на аудиторію, оцінювати достовірність і якість поданої інформації, а також розуміти економічні механізми, що формують медіаконтент. Науковці підкреслюють, що важливо не лише критично аналізувати інформацію, а й уміти відповідально й творчо використовувати медіа для самовираження та комунікації [65].

Нами було також взято до уваги одну з найбільш відомих концептуальних моделей, розроблену нідерландською організацією Mediawijzer.net [63], яка об'єднує десять ключових компетентностей, серед яких – уміння орієнтуватися у медіаінформації, критично оцінювати її достовірність, безпечно користуватися цифровими ресурсами, розпізнавати маніпуляції, створювати власний контент і відповідально його поширювати (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1. Скріншот електронного ресурсу https://galtv.if.ua/news/buty-mediagramotnym-desyat-neobhidnyh-kompetentnostej

Українські дослідники А. Литвин і В. Робак визначають медіаграмотність як багатокомпонентне утворення, що поєднує знання, уміння й навички ефективної взаємодії з медіапростором. У її структурі вони виокремлюють такі складові: здатність орієнтуватися в сучасному медіасередовищі та розуміти принципи функціонування різних ЗМІ; уміння критично аналізувати, оцінювати

та інтерпретувати медіаповідомлення; навички розшифрування прихованих смислів у медіатекстах; дотримання етичних норм і правил інформаційної безпеки; володіння мультимедійними технологіями для професійної та освітньої діяльності; уміння збирати, опрацьовувати й передавати інформацію; а також здатність до самостійного створення медіапродуктів [31, с. 36].

Таке трактування медіаграмотності акцентує її практичну й прикладну спрямованість, зокрема у сфері освіти, де вона виступає інструментом формування критичного мислення, інформаційної культури та безпечної поведінки в цифровому середовищі.

Запропоновані вище погляди дослідників на поняття структури медіаграмотності дозволяють нам розглядати зміст її компонентів у контексті змісту шкільного курсу географії як інтегральну здатність учня критично сприймати, аналізувати, оцінювати та створювати географічно орієнтований медіаконтент (карти, діаграми, інфографіку, відео, новини, статистику), усвідомлено працювати з джерелами інформації різного типу, виявляти факти, фейки, маніпуляції та формувати власні висновки щодо природних, соціальних, економічних і екологічних процесів у світі. Це поняття певним чином охоплює також уміння ефективно використовувати цифрові технології, візуальні засоби та інструменти в географічному пізнанні, що сприяє формуванню критичного мислення, медіакультури та науково обґрунтованої позиції учнів щодо подій у світі.

Універсальна модель медіаграмотності буде розглядатися нами в контексті шкільного курсу географії за таким її *складовими:*

інформаційно-аналітична (уміння знаходити, відбирати, аналізувати та критично оцінювати медіаінформацію географічного змісту);

візуально-комунікативна (здатність сприймати, інтерпретувати та створювати візуальний медіаконтент географічного спрямування);

цифрово-технологічна (використання цифрових медіазасобів для пошуку, обробки, подання та представлення географічної інформації);

критично-оцінювальна (здатність осмислювати зміст і мету географічних повідомлень у медіа, оцінювати їх об’єктивність, вплив на суспільну думку);

соціокультурна (розуміння впливу медіа на формування географічної та громадянської свідомості, розвиток активної позиції в інформаційному суспільстві);

етична та безпекова (усвідомлення етичних принципів споживання і створення медіаконтенту, дотримання інформаційної безпеки).

Важливо зазначити, що формування складових медіаграмотності учнів може відбуватися безпосередньо у процесі вивчення змісту географії, оскільки цей предмет передбачає активне використання різноманітних інформаційних джерел, картографічних та статистичних матеріалів, мультимедійних ресурсів. Географія, інтегруючи наукові знання з практичними навичками, створює сприятливе середовище для формування критично мислячої, соціально активної й відповідальної особистості. У наступному параграфі розглядатиметься поняття формування медіаграмотності в контексті завдань Державного стандарту базової середньої освіти та Концепції Нової української школи, які визначають стратегічні орієнтири розвитку географічної освіти, а також модельних програм з географії.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ З ГЕОГРАФІЇ

2.1. Освітній потенціал шкільного курсу географії у формуванні медіаграмотності учнів базової школи

У сучасному інформаційному суспільстві медіа стали невід'ємною частиною щоденного життя людини. Потужний потік інформації, що надходить через інтернет, телебачення, соціальні мережі, потребує не лише технічного вміння її сприймати, а й здатності критично оцінювати, інтерпретувати та перевіряти достовірність джерел. Швидке поширення фейкових новин, маніпулятивних повідомлень і пропаганди створює загрозу для формування об'єктивного світогляду, особливо у дитячому та молодіжному середовищі. У зв'язку з цим медіаграмотність розглядається як ключова компетентність XXI століття, необхідна для свідомого споживання інформації, безпечного інформаційного середовища та розвитку демократичного суспільства.

Відстеження проявів медіаграмотності в системі ключових компетентностей є важливим завданням сучасної педагогічної науки, адже воно дає змогу визначити рівень готовності учнів до критичного сприйняття інформації, усвідомленої комунікації в медіапросторі та відповідального використання цифрових технологій у навчальній діяльності.

У процесі дослідження проблеми формування медіаграмотності як однієї з ключових компетентностей Нової української школи нами було визначено необхідність комплексного аналізу її місця та ролі в змісті Державного стандарту базової середньої освіти, в природничій освітній галузі зокрема.

Було з'ясовано, що стандарт акцентує на розвитку здатності учнів орієнтуватися в інформаційному середовищі, критично сприймати

та аналізувати дані, використовувати інформаційно-комунікаційні технології для навчання, саморозвитку та суспільної активності.

Медіаграмотність інтегрується в низку ключових компетентностей, серед яких:

– вільне володіння державною мовою (вміння здобувати та опрацьовувати інформацію з різних джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей);

– компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій (здатність до формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації);

– уміння вчитися впродовж життя (учні оволодівають навичками критичного відбору інформації, що сприяє формуванню стратегії самонавчання);

– інформаційно-цифрова компетентність (вміння безпечно і відповідально користуватися цифровими ресурсами, створювати власні медіапродукти, дотримуючись етичних норм та правил академічної доброчесності);

– ініціативність і підприємливість (здатність застосовувати інформаційні ресурси для планування й реалізації власних проєктів);

– соціальна та громадянська компетентність (розвиток уміння аналізувати медійний контент, що формує активну громадянську позицію та протидію маніпулятивним впливам) [13].

Таким чином можемо констатувати, що медіаграмотність у контексті ключових компетентностей виступає необхідною умовою підготовки учнів до життя в інформаційному суспільстві, сприяє розвитку критичного мислення та формує здатність до безпечної й відповідальної взаємодії з медіа; медіаграмотність у межах Державного стандарту не є окремою дисципліною, а виступає інтегрованою складовою освітнього процесу, що реалізується через усі шкільні предмети, включаючи курс географії. У сучасному науковому освітньому просторі медіаграмотність розглядається як невід’ємна складова

формування ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти (2020).

Ми поділяємо позицію дослідників [40], які підкреслюють, що Державний стандарт базової середньої освіти у частині природничої освітньої галузі інтегрує елементи медіаосвіти через формування ключових і предметних компетентностей. Зокрема, медіаграмотність розглядається як складова обов'язкових результатів навчання, що структуровані за групами умінь, серед яких – опрацювання, систематизація, подання інформації природничого змісту, а також розвиток умінь аналізу та критичної оцінки інформаційних джерел. Ці результати деталізуються через загальні та конкретні результати навчання і доповнюються орієнтирами для оцінювання, що визначають рівень сформованості медіаосвітніх умінь учнів.

У межах першої групи умінь (пізнання світу природи засобами наукового дослідження), пов'язаної з формуванням дослідницької компетентності, елементи медіаграмотності виявляються через здатність учнів ідентифікувати, інтерпретувати та критично оцінювати медіаповідомлення, що стосуються результатів наукових спостережень і досліджень, а також представляти власні висновки в різних медіаформатах.

Друга група умінь (опрацювання, систематизація та подання інформації природничого змісту), орієнтована на опрацювання, систематизацію та подання інформації природничого змісту, фактично базується на медіаграмотнісних компетенціях. Саме тут відбувається формування навичок пошуку, аналізу, перевірки достовірності, візуалізації та презентації наукової інформації за допомогою сучасних медіатехнологій. Таким чином, медіаграмотність виступає наскрізною складовою природничої освіти, сприяючи розвитку інформаційної культури, критичного мислення та дослідницької автономії учнів.

Державний стандарт базової середньої освіти у природничій освітній галузі ґрунтується на принципах, які безпосередньо корелюють із завданнями формування медіаграмотності. Він передбачає розвиток у здобувачів освіти здатності орієнтуватися в інформаційному просторі, критично оцінювати

джерела даних, робити усвідомлений вибір та використовувати медіа як інструмент пізнання світу природи. Таким чином, Стандарт не лише підкреслює важливість медіаграмотності для життя в сучасному інформаційному суспільстві, але й стимулює педагогів природничих дисциплін, зокрема вчителів географії, до впровадження елементів медіаосвіти у навчальний процес.

Відповідно до завдань нашого дослідження здійснено також аналіз модельних навчальних програм з географії щодо виявлення потенційних можливостей інтеграції медіаосвітніх підходів у зміст географічної освіти. Наведено приклади окремих розділів і тем, які мають високий потенціал для реалізації принципів медіаосвіти та формування ключових компонентів медіаграмотності учнів, зокрема *інформаційно-аналітичної, критично-оцінювальної, цифрово-технологічної, візуально-комунікативної, соціокультурної.*

Результати аналізу узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Формування складових компетентності медіаграмотності в шкільному курсі географії

(за модельною навчальною програмою «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)

Клас	Приклади тем з курсу географії 6–9 класу	Приклади навчальної діяльності учнів
Інформаційно-аналітична Уміння шукати, перевіряти, порівнювати та критично оцінювати інформацію географічного змісту з різних медіаджерел		
6	Тема 1. Що вивчає географія. Основні друковані та електронні джерела географічної інформації	Складання опису географічного об’єкта (за вибором) на основі аналізу різноманітних джерел географічної інформації
6	Тема 2. Як розвивалися знання про Землю	Дослідження. Порівняння сучасних карт зі стародавніми картами світу
7	Тема. Африка	Презентація добірки матеріалів про один із прикладів порушення природної рівноваги на материку та шляхи її відновлення

Продовження таблиці 2.1

7	Тема. Євразія	Складання «каталогу» країн Європи та Азії, угрупування їх за різними ознаками
7	Тема. Закономірності формування водних мас океанів	Дослідження за різними джерелами інформації способів опріснення морської води
8	Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси	Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ
8	Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ	Складання таблиці за різними джерелами інформації «Основні зональні типи ґрунтів України»
Візуально-комунікативна Здатність інтерпретувати, створювати та презентувати візуальний медіаконтент географічного спрямування		
6	Тема 3. Географічна карта – унікальний спосіб пізнання планети	Використання картографічних онлайн-сервіси та онлайн-ресурси для організації власних географічних досліджень
6	Тема 1. Літосфера – кам'яний панцир планети	Перегляд та обговорення відеофрагмента «Як відбувається виверження вулканів у різних країнах світу»
7	Тема 2. Південна Америка	Спостереження (за відеоматеріалами) за наслідками негативного впливу стихійних явищ та господарської діяльності людини на природу та населення різних частин Південної Америки
7	Тема 1. Загальні відомості про Антарктиду	Спостереження (за відеоматеріалами) за умовами роботи полярників в Антарктиді
8	Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України	Дослідження. Складання ментальної карти «Адміністративно-територіальний устрій України». Складання таблиці за різними джерелами інформації «Територіальні зміни кордонів України»
Цифрово-технологічна Використання цифрових інструментів і медіатехнологій для пошуку, аналізу та представлення географічної інформації		
6	Тема 2. Як розвивалися знання про Землю	Навчальний проєкт. Здійснення онлайн-подорожі до найцікавіших географічних об'єктів за допомогою віртуального глобуса «Планета Земля». Вступ. Віртуальна мандрівка з використанням веб-ресурсів («Google Earth», «Google maps» тощо). Віртуальна подорож одним із природничих музеїв України / світу
6	Тема 2. План – надійний помічник орієнтування на місцевості	Навчальні проєкти. Можливості сучасних ІТ-технологій для орієнтування на місцевості та дослідження об'єктів земної поверхні (на вибір учня / учениці), їх аналіз та презентація результатів роботи. Побудова маршруту від власного будинку до школи в Google maps
7	Тема 1. Географічні карти материків	Дослідження. Електронні джерела географічної інформації про материки
8	Тема 1. Сучасні картографічні твори	Використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших

Продовження таблиці 2.1

Критично-оцінювальної Осмислення змісту медіаповідомлень, виявлення маніпуляцій, формування власної позиції		
6	Тема 1. Як можна зобразити Землю	Виявлення взаємодоповнюючої і / або суперечливої географічної інформації, представленої в одному або декількох джерелах
7	Тема 3. Закономірності формування клімату материків	Дослідження. Зіставлення та аналіз існуючих у науці точок зору щодо причин, які зумовлюють глобальні зміни клімату
7	Тема 1. Загальні відомості про Антарктиду	Дослідження. Про що розповідають записи, звіти, щоденники мандрівників-полярників та дослідників Антарктиди
8	Тема 1. Сучасні картографічні твори	Дослідження: Пошук і аналіз інформації про природні та соціальні явища й процеси з широкого кола джерел географічної інформації
9	Тема 3. Добувна промисловість	Аналіз статистичної інформації щодо динаміки цін на мінеральні ресурси та обсяги їхнього видобування в Україні та світі, пояснення впливу природних і суспільних чинників на прибутковість підприємств добувної промисловості
Соціокультурна (громадянська) Усвідомлення ролі медіа у формуванні глобальної, екологічної та громадянської свідомості		
6	Тема 6. Антропосфера – середовище життя людини	Дослідження. Аналіз расових відмінностей жителів різних материків
7	Тема 3. Закономірності формування клімату материків	Проєкт. Позитивні та негативні наслідки глобальних змін клімату для окремих регіонів і країн світу
7	Тема 2. Природа Антарктиди	Дослідження. Антарктичний туризм – проблема чи благо для полярного материка. Навчальний проєкт «Озонові “дірки” над Антарктидою – вирок?»
9	Тема 2. Світова економіка	Дослідження. Пошук прикладів впливу глобалізації на розвиток світової економіки

Укладено за джерелом [41].

Представлені напрями демонструють інтегративний потенціал курсу географії щодо формування медіаграмотності учнів. Географічний зміст сприяє розвитку не лише пізнавальних і дослідницьких навичок, а й критичного, етичного та соціально орієнтованого мислення. Саме через роботу з різними видами медіа (тексти, зображення, відео, карти, цифрові ресурси) відбувається становлення медіакомпетентної особистості, здатної діяти в інформаційному суспільстві. Географічна освіта, базуючись на роботі з картами, статистичними та цифровими даними, текстовими і візуальними матеріалами, створює сприятливі умови для формування у здобувачів освіти навичок критичного аналізу, перевірки достовірності інформації та її практичного застосування.

Однак нами зауважено, що попри значний потенціал змісту шкільного курсу географії у формуванні медіаграмотності, актуальною залишається проблема забезпечення етичної та безпекової складової медіаосвіти. У процесі роботи з географічними медіаматеріалами – статистичними даними, інтерактивними картами, інформаційними платформами, новинними ресурсами чи візуальними зображеннями природних і соціально-економічних процесів – учні мають навчитися не лише аналізувати зміст, а й усвідомлено дотримуватись етичних норм інформаційної взаємодії.

Логіка нашого дослідження зумовила також необхідність аналізу підручників з географії щодо змісту завдань та методичних рекомендацій до їх виконання, які забезпечують інтеграцію медіаосвітніх підходів та розвитку медіаграмотності учнів. Було обрано один із підручників для 8 класу [8], який укладений за модельною навчальною програмою «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.) (див. додаток А).

Результати аналізу засвідчили, що низка завдань у підручнику спрямована на інтеграцію медіаосвітніх підходів, розвиток критичного мислення та формування ключових компонентів медіаграмотності. Такі завдання орієнтують учнів не лише на засвоєння географічних знань, а й на усвідомлену взаємодію з інформаційним середовищем, уміння критично осмислювати інформацію з різних медіаджерел, верифікувати її та застосовувати у власній навчальній діяльності.

Завдання, що передбачають аналіз медіаджерел, сприяють розвитку критичного мислення й умінь розрізняти факти, оцінювати достовірність і джерельну надійність інформації (параграфи § 1, § 13, § 48). Уміння працювати з цифровими платформами, зокрема Google Earth та Google Maps (§ 3), розвивають інформаційно-цифрову компетентність, навички геоінформаційного аналізу та просторової візуалізації.

Окрему увагу привертають завдання проєктного типу (§ 14, § 30, § 51), у яких учні залучаються до створення власних медіапродуктів – карт-схем,

презентацій, фоторепортажів, відео або плакатів. Такі завдання не лише формують дослідницькі та комунікативні навички, а й підвищують мотивацію до навчання, розвивають творчий потенціал і навички візуальної грамотності.

У темах, що мають соціально-економічний або культурологічний контекст (§ 13, § 51), завдання формують ціннісно-світоглядні орієнтири учнів, виховують повагу до національної ідентичності, культурного розмаїття, розвивають уміння сприймати інформацію без упереджень, аналізувати її у суспільно-політичному контексті.

Таким чином, проаналізований підручник має високий потенціал для формування медіаграмотності засобами шкільного курсу географії. Завдяки системному поєднанню аналітичних, дослідницьких та творчих завдань він створює сприятливі умови для реалізації медіаосвітніх підходів у навчанні.

Високий потенціал змісту підручника як засобу формування медіаграмотності актуалізує потребу в розробленні відповідної методики проведення уроків географії, що забезпечує інтеграцію медіаосвітніх підходів у навчальний процес.

У наступному параграфі ми зосередимо увагу на дослідженні методичних та практичних аспектах вирішення проблеми формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії.

2.2. Методика формування медіаграмотності на уроках географії

Формування медіаграмотності в сучасній школі є невід’ємною складовою компетентнісного підходу в освіті, оскільки забезпечує підготовку учня до життя в інформаційному суспільстві та розвиває здатність критично сприймати, аналізувати й оцінювати інформацію з різних медіаджерел.

На даному етапі дослідження було проведено аналіз нових науково-методичних розвідок вітчизняних дослідників щодо особливостей формування медіаграмотності на уроках у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, цікавими для нашої проблематики є роботи В. Байдика [1], О. Янкович [61],

які досліджують зміст, форми та методи формування медіаграмотності учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти; М. Гудз [11], О. Каневської та О. Устінової [22], О. Слижук [54], які пропонують методичні шляхи реалізації медіаграмотності на уроках гуманітарного циклу; а також дослідження О. Мокрогуза, О. Волошенюка, Г. Дегтярьова, І. Старагіна, Р. Шаламова [40], що висвітлюють теоретико-практичні аспекти впровадження медіаосвіти в освітніх галузях та предметах за Державним стандартом базової середньої освіти.

У контексті нашого дослідження значну цінність представляють публікації та практичні розробки щодо використання потенціалу шкільного курсу географії та інноваційних технологій для формування медіаграмотності. Так, З. Філончук виділяє різні аспекти медіаграмотності, зосереджуючи увагу на методиці впровадження навчання та використанні вправ на уроках географії [57]. Інтерес представляють також підходи науковців Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, які пропонують використання продукції мас-медіа на уроках географії, зокрема методику тревел-шоу у закладах загальної середньої освіти [27].

У практиці навчання географії накопичено значний досвід використання сучасних технологічних методів і прийомів, які набувають особливої ваги в контексті формування медіаграмотності учнів. Науковці (О. Вішнікіна [6], І. Дичківська [14], С. Кобернік [24], Н. Маслова [34], О. Пометун [49; 50] та ін.) підкреслюють, що ефективне впровадження інноваційних технологій у навчальний процес забезпечує створення умов для активної пізнавальної діяльності школярів, постійної взаємодії між учителем і здобувачами освіти, розвитку критичного й аналітичного мислення.

Урок географії з медіаосвітнім наповненням стає не лише засобом засвоєння знань про природні чи соціально-економічні процеси, а й платформою для формування в учнів уміння аналізувати інформацію з різних джерел, розрізняти достовірні та маніпулятивні медіатексти, критично ставитися до контенту, що циркулює у відкритому інформаційному просторі.

Використання інтерактивних методів, технологій критичного мислення, кейсів та рольових моделей сприяє розвитку вміння оцінювати наслідки природних і соціальних явищ, аргументовано відстоювати власну позицію, вести конструктивний діалог, уникати інформаційних конфліктів і маніпуляцій. Такий підхід формує не лише географічну, а й інформаційну, комунікативну та безпекову компетентності, необхідні сучасному учневі для орієнтації в глобальному медіасередовищі.

Вважаємо, що моделювання уроку географії з медіаосвітнім наповненням має відображати загальну структуру уроку певного типу відповідно до його дидактичної мети, але із цілеспрямованим включенням медіаосвітніх технік, вправ та прийомів, спрямованих на розвиток критичного мислення, інформаційної культури й безпекової компетентності учнів. Такий урок передбачає інтеграцію традиційних етапів – мотиваційного, пізнавально-аналітичного, практичного та рефлексивного – із завданнями, що стимулюють аналіз медіатекстів, пошук і перевірку інформації, створення власних медіапродуктів, обговорення впливу інформації на сприйняття географічних процесів.

На етапі цілепокладання вчителю доцільно чітко визначити не лише дидактичну мету уроку, пов’язану з опануванням конкретних географічних понять, закономірностей чи процесів, але й медіаосвітню мету, яка передбачає розвиток у здобувачів освіти здатності критично сприймати, аналізувати, оцінювати та створювати інформацію з різних медіаджерел.

Таке подвійне цілепокладання дозволяє забезпечити інтеграцію медіаграмотності у зміст географічної освіти, а також підкреслити роль географії як предмета, що формує не лише знання про просторові закономірності, а й інформаційно-аналітичну культуру учнів.

На підготовчому етапі вчителю слід дібрати тему, що має інформаційний або соціально значущий контекст (наприклад: *«Глобальні екологічні проблеми», «Демографічні процеси в Україні», «Кліматичні зміни»*); підібрати автентичні медіаматеріали (новини, інфографіку, відео, карти, пости з офіційних сайтів

або міжнародних організацій тощо); розробити вправи для аналізу, перевірки достовірності та візуалізації інформації; створити інтерактивне навчальне середовище (Google-клас, Padlet, Jamboard або Canva для спільної роботи).

Мотиваційний компонент може передбачати творення проблемної ситуації за допомогою медіатексту (відео / новини), використовуючи дискусію, прийом «Виклик» тощо. Основна частина уроку – це робота з медіатекстом або інфографікою за темою уроку: визначення джерела та типу інформації; аналіз достовірності (хто створив, з якою метою, чи є підтвердження); співставлення з географічними даними (карта, статистика); робота в групах – створення короткого медіапродукту (постер, карта, інформаційна замітка).

На узагальнювально-рефлексивному етапі здійснюється обговорення результатів: що нового дізналися, які медіаджерела були надійними. Учні оцінюють, як змінилося їхнє ставлення до інформації після аналізу.

Ключова роль на такому уроці належить учителю, який виступає не лише транслятором знань, а й медіатренером, фасилітатором і наставником у безпечному інформаційному просторі, формуючи в учнів навички критичного мислення, інформаційної безпеки та свідомого ставлення до медіаконтенту.

Аналіз модельних навчальної програми з географії [41] засвідчив, що автори пропонують вчителям географії методи навчальної діяльності, які вони можуть використати для формування медіаграмотності:

– аналіз медіатекстів із географічною тематикою;

– порівняння медіаджерел щодо висвітлення, проблем з географічної тематики;

– створення власних медіапродуктів – учнівських проєктів, картографічних візуалізацій, блогів на відповідну тематику;

– використання геоінформаційних сервісів (Google Earth, ArcGIS Online) для аналізу достовірності візуальних даних;

– проведення дебатів і дискусій, спрямованих на формування критичного ставлення до інформаційного простору;

– проєктна діяльність – розробка медіапроєктів тощо.

Отже, актуалізація медіаосвітнього компонента в освітньому процесі з географії відкриває широкі можливості для розвитку в учнів базової школи цілісного бачення світу, здатності критично мислити та свідомо сприймати інформаційні потоки. Ефективне використання зазначених методів і прийомів сприяє перетворенню уроку географії з традиційного засвоєння фактів на інтерактивний простір дослідження, аналізу й творчості. Саме вчитель, який володіє сучасними медіаосвітніми технологіями, здатен організувати навчання так, щоб учні не лише здобували географічні знання, а й навчалися орієнтуватися в інформаційному середовищі, оцінювати достовірність джерел, розпізнавати маніпуляції та фейки, формувати власну аргументовану позицію. Таким чином, інтеграція медіаосвіти в курс географії не лише підвищує мотивацію учнів до навчання, а й забезпечує розвиток ключових компетентностей НУШ – інформаційної, комунікативної, соціальної та громадянської. Це сприяє вихованню медіаграмотного, відповідального громадянина, здатного діяти в умовах інформаційного суспільства та приймати зважені рішення на основі перевірених фактів.

2.3. Формування медіаграмотності учнів у позакласній роботі з географії засобами українських медіапроєктів

Результати дослідження, які були висвітлені в попередньому параграфі свідчать про достатній потенціал шкільного курсу географії у формуванні медіаграмотності, оскільки саме географічний зміст навчального матеріалу дає можливість аналізувати різні типи інформації – від статистичних даних і картографічних джерел до мультимедійних повідомлень про природні явища, ресурси чи події у світі. Однак, попри наявність такого потенціалу, залишається актуальною проблема розвитку критичного мислення учнів і формування в них безпекової медіакомпетентності – уміння розпізнавати фейки, маніпуляції та пропаганду в медіапросторі, що стосується географічних тем.

Особливо це стосується інформації, пов’язаної з екологічними катастрофами, міграційними процесами, війнами, кліматичними змінами чи економічними показниками країн, які часто стають об’єктами викривлень у медіа. Учні повинні навчитися не лише сприймати ці повідомлення, а й перевіряти їх достовірність, зіставляти з науковими фактами, використовувати надійні джерела.

У цьому контексті важливим доповненням навчального процесу є позакласна робота з географії, спрямована на розвиток медіаграмотності. Проведення тематичних заходів, проєктів, тренінгів чи інтерактивних занять дозволяє створити ситуації практичного застосування знань і навичок критичного аналізу медіаконтенту.

Про важливість позакласної роботи та забезпечення ефективності розвитку критичного мислення та безпекової компетентності вказують вітчизняні дослідники проблеми: Ю. Зоря [15], О. Волошенюк, Г. Дегтярьова, О. Мокрогуз, О. Пантін, Р. Шаламов, О. Чорний [39], О. Шаповал, Ю. Шаповал [59], О. Янкович [61].

Беручи до уваги сучасні методичні напрацювання з проблеми медіаосвіти та прагнучи формувати в учнів безпечну поведінку в медіапросторі, доцільно поєднувати традиційні уроки географії з позакласними формами роботи, що надають можливість практичного застосування здобутих знань. Ефективним є використання матеріалів спеціалізованих медіаресурсів, таких як Портал медіаосвіти та медіаграмотності (https://medialiteracy.org.ua), а також сучасних вітчизняних медіапроєктів: «Шо там», «Шо правда», «Мій персональний фейк», «Руйнуємо міфи про ЄС». Ці ресурси дозволяють учням ознайомитися з практичними прикладами розвінчання фейків географічного та соціально-економічного змісту, формують навички критичного аналізу та верифікації інформації, сприяють усвідомленню особистої інформаційної безпеки та розвитку медіаграмотності в умовах інформаційного суспільства. Використання таких ресурсів у позакласній роботі з географії створює інтеграційний освітній

простір, у якому учні поєднують теоретичні знання з практичними навичками роботи з медіатекстами та цифровими інструмента (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Характеристика освітніх ресурсів

Назва ресурсу	URL	Тип та зміст	Освітній потенціал
Шо там	https://shotam.info	Незалежне онлайн-медіа з новинами України, кейси з географічним, економічним і екологічним контекстом	Формує критичне мислення, розвиток інформаційної культури, навчання аналізу медіаконтенту
Шо правда	https://sho-pravda.com	Платформа фактчекінгу; перевірка новин та повідомлень	Розвиває критичне мислення, навички фактчекінгу, формує інформаційну безпеку учнів
Мій персональний фейк	https://www.internews.ua/fake	Інтерактивний ресурс для навчання розпізнаванню фейків, аналіз маніпуляцій	Підвищує медіаосвітню обізнаність, розвиток навичок оцінювання достовірності інформації, формує безпечну поведінку в медіапросторі
Руйнуємо міфи про ЄС	https://europa.org.ua/myths	Інформаційно-просвітницький проєкт ЄС; спростування міфів і фейків про ЄС	Формує аналітичне мислення, навички перевірки фактів, розширює знання про Європу та міжнародні відносини
Портал медіаосвіти та медіаграмотності	https://osvita.media	Інформаційно-освітній портал: методики, кейси, інтерактивні вправи	Аналіз медіатекстів про географічні явища, фактчекінг, проєктна діяльність, дискусії, формування безпечної медіа-компетентності

Укладено за джерелами [68–72].

Позакласна діяльність з використанням охарактеризованих ресурсів може охоплювати різні форми:

– медіаосвітні проєкти («Мій персональний фейк», «Шо правда»), у межах яких учні аналізують приклади фейкових повідомлень, визначають їх географічний зміст і створюють власні просвітницькі пости;

– інтерактивні тренінги («Як розпізнати географічний фейк», «Інформаційна безпека в епоху кліматичних криз»), спрямовані на розвиток критичного мислення й інформаційної обережності;

– вікторини та квести з використанням відеоресурсів проєктів «Шо там» або «Руйнуємо міфи про ЄС», де учні працюють із медіафактами, перевіряють їх достовірність і створюють власні інфографіки «Мій медіащит»;

– дискусійні клуби з геомедіаосвіти, у межах яких відбувається аналіз суспільно значущих географічних тем на основі різних джерел медіаінформації.

Такі форми позакласної роботи не лише активізують пізнавальну діяльність учнів, а й сприяють розвитку інформаційної гігієни, умінню безпечно користуватися медіа, дотримуватися принципів достовірності та перевіреності даних.

Зокрема, портал медіаосвіти та медіаграмотності (https://medialiteracy.org.ua) надає учням можливість аналізувати актуальні матеріали про природні явища, кліматичні зміни, природні ресурси та стихійні процеси. Наприклад, учні можуть вибрати статтю або відео про погодні явища в Україні, визначити у тексті факти та суб'єктивні оцінки автора та підготувати медіаогляд для класу. Така діяльність сприяє розвитку критичного мислення, навичок аналізу інформації та формуванню безпечної поведінки в медіапросторі.

Проєкт «Шо там» [https://shotam.info/] дозволяє здійснювати практичну перевірку новин та фактчекінг інформації географічного змісту.

Учні можуть обирати повідомлення про природні ресурси або стихійні явища та порівнювати їх із офіційними даними Державної служби з надзвичайних ситуацій або статистичними звітами. Результатом стає підготовка презентацій або постерів з перевіреною інформацією, що формує навички критичного сприйняття медіатекстів та аргументованої дискусії. Наприклад. Учнями пропонуємо знайти новину про стихійні явища або природні ресурси України. Перевірити її достовірність, порівнявши інформацію з офіційними джерелами.

Проєкт «Мій персональний фейк» [https://mypersonalfake.com] дає змогу розпізнавати неправдиву інформацію та розвивати навички створення

медіапродуктів для її спростування. Учні можуть обирати приклади географічних фейків – наприклад, про запаси водних ресурсів чи кліматичні умови в окремих регіонах – та створювати інфографіку, де наводять перевірені дані, спростовуючи недостовірну інформацію. Така практика розвиває аналітичні та творчі здібності, а також підвищує рівень усвідомлення власної інформаційної безпеки.

Проєкт «Руйнуємо міфи про ЄС» [https://stopfakes.eu/] дозволяє інтегрувати географічний компонент у вивчення міжнародних процесів. Учні можуть обирати міфи про країни ЄС (економіку, енергетику, екологію), перевіряти їх та готувати мультимедійні презентації або відео з достовірною інформацією. Ця діяльність сприяє формуванню навичок фактчекінгу, критичного мислення та медіакомпетентної позиції учнів.

Проєкт «Шо правда» [https://shoprava.com/] також підтримує розвиток аналітичних навичок та інформаційної гігієни. Учні працюють з матеріалами про демографічні та економічні процеси в Україні та світі, визначають фейки, маніпуляції та готують аналітичні звіти із поясненням, як перевіряли інформацію. Така робота формує не лише компетентності з географії, а й усвідомлене, безпечне ставлення до медіа.

Таким чином, позакласна робота з використанням сучасних медіаресурсів створює умови для практичного застосування учнями знань і умінь, набутих на уроках географії. Вона дозволяє не лише розвивати критичне мислення та навички аналізу інформації, а й формує безпечну медіакомпетентність, що є особливо важливим в умовах інформаційного суспільства та сучасних інформаційних загроз. Позакласна робота з географії з елементами медіаосвіти є ефективним інструментом формування безпекової медіакомпетентності школярів. Вона допомагає інтегрувати знання з географії з навичками критичного сприйняття інформації, що є особливо важливим у сучасних умовах інформаційних викликів та загроз. Проведення таких заходів доцільно розглядати як обов’язкову складову системи формування медіаграмотності в закладах загальної середньої освіти.

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ГЕОГРАФІЇ

3.1 Критеріально-індикаторний підхід до оцінювання рівня сформованості медіаграмотності учнів у процесі вивчення шкільного курсу географії

Ефективне формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії потребує розроблення чіткої системи критеріїв, показників та рівнів її сформованості. Критеріально-діагностичний апарат дозволяє не лише виявити результативність освітнього процесу, але й визначити напрями подальшого вдосконалення педагогічної діяльності.

Складові критерію представлені показниками, які відображають норму та сутність відповідної якості, виступають мірою цілісності властивостей об’єкта або його ідеальним зразком. У рамках такої системи показник розглядають як конкретний вимірюваний елемент критерію, що дозволяє його спостерігати, обліковувати та фіксувати. Показники виконують роль типових проявів ключових властивостей досліджуваного явища, слугують доказами або ознаками певного процесу і надають наочні дані про результати виконаної діяльності [9].

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях (О. Волошенюк, Г. Онкович, О. Мокрогуз, А. Литвин, В. Робак) медіаграмотність розглядається як інтегрована характеристика особистості, що поєднує когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та рефлексивний компоненти. З огляду на це, критерії її сформованості у шкільному курсі географії повинні відображати специфіку предметного змісту та особливості медіаосвітньої діяльності.

На основі аналізу понять «медіаграмотність», «структура медіаграмотності» було виокремлено наступні компоненти у контексті змісту шкільних курсів географії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний.

Визначаючи ключові показники мотиваційно-ціннісного критерію, ми виходили з того, що основою формування будь-якої компетентності є усвідомлення особистих цілей, внутрішнє ставлення та активна позиція учня щодо обраної діяльності. До цього належить також розвиток світогляду, який відображає сучасне розуміння ролі особистості та її лідерських якостей у відповідній сфері діяльності. Крім того, важливим аспектом є формування мотивації до самостійного навчання та критичного аналізу інформації, що забезпечує готовність учня до практичного застосування здобутих знань і компетентностей у реальних життєвих та професійних ситуаціях.

Мотиваційно-ціннісний критерій – відображає ставлення учнів до медіа як засобу пізнання світу, мотивацію до критичного споживання та етичного використання інформації.

Показники:

– позитивне ставлення до використання медіаресурсів у навчанні;

– усвідомлення необхідності медіагігієни;

– готовність до етичного та відповідального споживання інформації.

– готовність протидіяти фейковим або маніпулятивним повідомленням.

Когнітивний критерій – характеризує рівень обізнаності учнів щодо джерел інформації, особливостей функціонування медіа, принципів критичного аналізу та фактчекінгу. Цей компонент включає систему знань і розумінь учнів базової школи, які дозволяють усвідомлено й цілеспрямовано вибудовувати взаємозв’язок між окремими фактами, поняттями, категоріями та уміннями. Важливо, вказати на системоутворюючу роль знань**,** коли отримана інформація створює когнітивне тло для формування інших складових компетентності – ціннісно-мотиваційної та діяльнісної. Хоча шкільна географія не завжди забезпечує повну системність знань, вона дає необхідний фундамент для розвитку критичного мислення та практичних умінь.

У контексті географії цей компонент охоплює такі показники:

– знання основних понять медіаосвіти та інформаційної культури;

– розуміння ролі медіа в сучасному суспільстві та в контексті географічної науки;

– уміння розрізняти достовірну й маніпулятивну інформацію;

– когнітивні навички аналізу та синтезу інформації, здатність визначати географічний зміст повідомлення, відокремлювати факти від оцінних суджень.

Таким чином когнітивний критерій оцінює глибину і системність знань учня, його здатність до логічного мислення, аналізу та інтеграції інформації, а також готовність застосовувати ці знання у навчально-пізнавальній та практичній діяльності.

Діяльнісний компонент характеризується розвитком умінь критично аналізувати, порівнювати й інтерпретувати інформацію з різних джерел. У шкільному курсі географії це може реалізовуватися через виконання завдань з аналізу медіаповідомлень про природні явища, кліматичні зміни, екологічні проблеми, демографічні процеси тощо. Учні здійснюють фактчекінг новин, створюють власні медіапродукти (інфографіку, карти, презентації), що сприяє розвитку навичок практичного застосування знань.

Діяльнісний компонент у формуванні медіаграмотності учнів базової школи передбачає здатність практично застосовувати знання з географії для аналізу, а також прийняття обґрунтованих рішень у навчальній та життєвій діяльності, розвиток критичного мислення та інформаційної обережності.

Характерними рисами діяльнісного критерію є також здатність до практичної роботи з медіатекстами та джерелами інформації. Важливою складовою є здатність переконливо донести результати аналізу, вести обґрунтовану дискусію та демонструвати сформовану медіакомпетентну позицію.

Показниками цього критерію в контексті географії, на нашу думку, є:

– уміння критично оцінювати медіаматеріали географічного змісту;

– уміння знаходити, аналізувати, порівнювати й перевіряти інформацію з різних джерел;

– навички створення власних медіапродуктів (презентацій, відео, постів) на географічну тематику;

– уміння застосовувати цифрові інструменти (Canva, Google Maps тощо).

Рефлексивний компонент медіаграмотності визначає здатність учнів усвідомлювати власні знання, вміння та ставлення до медіаповідомлень, аналізувати власну діяльність у процесі роботи з географічною інформацією та коригувати її відповідно до норм достовірності, етики та інформаційної безпеки.

Характерними ознаками рефлексивного критерію є усвідомлення особистого ставлення до інформації; оцінка власної діяльності та процесу навчання; корекція поведінки та прийомів роботи з медіа; формування власної медіакомпетентної позиції. Учні усвідомлюють значення безпечного користування медіаресурсами, розвивають уміння аргументовано відстоювати власну позицію та обґрунтовано спростовувати недостовірні дані, рефлектують над методами перевірки інформації, оцінюють власні способи аналізу медіатекстів та планують подальший розвиток медіаграмотності. Показниками цього критерію можуть виступати:

– здатність оцінювати власні досягнення в медіаграмотності;

– уміння визначати типові помилки у сприйнятті медіаінформації;

– готовність до вдосконалення особистої медіагігієни та відповідальної поведінки в інформаційному середовищі.

Таким чином, рефлексивний критерій визначає здатність школярів усвідомлено оцінювати та коригувати власну медіа діяльність, формує критичне ставлення до джерел інформації та забезпечує розвиток безпечної та свідомої поведінки в інформаційному середовищі.

У загальному вигляді критеріально-індикаторна характеристика за трьома рівнями сформованості подано у табл. 3.1, що слугуватиме для визначення реального стану її сформованості в контексті шкільного курсу географії, а також забезпечить розробку методичного інструментарію для її розвитку.

Термін «рівень» у педагогіці означає величину, що характеризує ступінь розвитку певної якості або прояву педагогічного явища, у нашому

випадку – медіаграмотності. Аналіз наукової літератури показав, що дослідники здебільшого використовують трирівневі або чотирирівневі шкали для оцінки тих чи інших аспектів педагогічної діяльності [23; 36;] Для оцінювання медіаграмотності доцільним є застосування трирівневої шкали, яка вважається універсальною, практичною та зручною для використання в освітньому процесі.

Таблиця 3.1

Критеріально-індикаторна характеристика сформованої медіаграмотності учнів базової школи

Рівень	Загальна характеристика	Прояви індикаторів
Високий	Учень демонструє цілісне розуміння сутності медіа, виявляє здатність до глибокого критичного аналізу інформації, самостійно створює медіапродукти та застосовує медіаінструменти для вирішення навчальних і практичних завдань	– упевнено орієнтується в джерелах медіаінформації; – критично оцінює достовірність географічних повідомлень; – активно використовує цифрові карти, інтерактивні сервіси, аналітичні матеріали; – створює власні медіапроєкти (відео, інфографіку, блоги тощо); – проявляє високу здатність оцінювати власні досягнення в медіаграмотності
Середній	Учень розуміє основні принципи медіа та їх вплив на суспільство, частково володіє інструментами критичного аналізу, використовує медіа для навчальних цілей, але потребує допомоги у відборі достовірних джерел	– розрізняє інформаційні та маніпулятивні повідомлення; – застосовує медіаресурси для пошуку навчальної інформації; – бере участь у групових медіаактивностях під керівництвом учителя; – проявляє інтерес до створення простих медіаматеріалів; – проявляє певну здатність оцінювати власні досягнення в медіаграмотності
Низький	Учень має фрагментарні знання про медіа, некритично сприймає інформацію, рідко використовує медіаресурси у навчальній діяльності, не усвідомлює загроз інформаційної безпеки	– без перевірки довіряє будь-яким медіаджерелам; – не розпізнає фейки чи маніпуляції; – не володіє навичками роботи з цифровими географічними ресурсами; – пасивно ставиться до створення власних медіаматеріалів; – не здатен оцінити власні досягнення в медіадіяльності

Отже, відповідно до результатів аналізу наукової літератури визначено структуру медіаграмотності, передбачено показники рівня її сформованості за чотирма критеріями, що відповідають її структурним компонентам, зокрема: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним та рефлексивним. Дослідження стану сформованості медіаграмотності учнів в контексті шкільного курсу географії шляхом експериментального дослідження розглянемо в наступному параграфі.

3.2. Методика проведення дослідження експериментальної роботи та виявлення реального стану медіаграмотності учнів базової школи

Наступним логічним етапом нашого проєкту було проведення дослідження сформованості медіаграмотності учнів базової школи відповідно до методики педагогічного дослідження, тобто сукупності методів та дій, необхідних для досягнення поставленої мети [33, с. 103].

Метою педагогічного дослідження є перевірка гіпотези щодо результативності методичних підходів до формування медіаграмотності учнів базової школи на уроках географії.

Зокрема ми виходили з припущення, що проведене дослідження допоможе:

1) визначити ефективність використання змісту шкільного курсу географії щодо розвитку медіаграмотності учнів; результати можуть сприяти розумінню ролі географічних знань для розв’язання завдань медіаосвіти на рівні базової школи;

2) з’ясувати роль освітнього процесу з географії у закладах загальної середньої освіти щодо розвитку структурних компонентів та окремих показників медіаграмотності учнів;

3) результати допоможуть виявити недостатньо ефективні методи щодо формування медіаграмотності на уроках географії, визначити шляхи її модернізації та удосконалення в контексті сучасних підходів шкільної медіаосвіти;

4) встановити шляхи удосконалення методики навчання географії та позакласної роботи щодо формування медіаграмотності учнів на рівні базової освіти.

Дослідження тривало впродовж трьох етапів: підготовчого, основного та завершального.

На підготовчому етапі було здійснено аналіз наукової літератури щодо розвитку медіаграмотності в освітньому процесі базової школи, опрацьовано найважливіші наукові і методичні засади дослідження, вжито заходів для з'ясування реального рівня медіаграмотності в учнів базової школи.

Основний етап передбачав проведення формувального етапу педагогічного експерименту. На цьому етапі визначено потенціал шкільного курсу географії, який впливає на розвиток медіаграмотності учнів, з'ясовано зміст, форми і методи розвитку медіаграмотності в освітньому процесі з географії, а також здійснено експериментальну перевірку методики розвитку медіаграмотності на уроках та позакласних заходах з географії. Для організації експерименту розроблено навчально-методичне забезпечення, зокрема елементи конспектів уроків, сценарій тренінгу та діагностичні анкети.

На завершальному етапі:

– проаналізовано початкові і кінцеві результати педагогічного експерименту з розвитку медіаграмотності учнів базової школи;

– уточнено методичні умови та критеріально-індикаторну структуру медіаграмотності учнів базової школи в контексті шкільного курсу географії;

– розроблено методичні рекомендації вчителям щодо розвитку медіаграмотності в освітньому процесі з географії.

Більш детально опишемо алгоритм проведеного пілотного дослідження рівня сформованості медіаграмотності учнів на підготовчому етапі, яке було проведено під час педагогічної практики у квітні 2025 року.

У нашому дослідженні брали участь учні 8 класів закладу загальної середньої освіти «Володимирська гімназія № 5 імені Анатолія Кореневського Володимирської міської ради» загальною кількістю 32 особи. У ході дослідження було отримано інформацію щодо видів медіаресурсів та їх важливості в інформаційному просторі підлітків загалом, а також розуміння ними актуальності розвитку особистої медіаграмотності. Було розроблено відповідну анкету (додаток Б) та проведено опитування.

Так вдалося з'ясувати, що 100 % опитаних використовують медіа у своєму повсякденному житті, переважно отримують інформацію із соціальних мереж (100 %) та інтернет-сайтів (29, 41 %). Серед опитаних 70 % вказали, що вони вміють відрізняти факти та думки, які закодовані в інформаціях, проте 50 % респодентів зізнались, що не звертають увагу і не з'ясовують про ресурс та джерело інформації.

Достатньо високий показник щодо усвідомлення важливості достовірності інформації в новинах: 94,11 % учнів зазначили, що вони розуміють поняття «фейкові новини», однак тільки близько третини опитаних стверджують про важливість уміння критично оцінювати та перевіряти інформацію із соціальних мереж та інтернет-платформ (29 % – відповідь «важливо», 64,7 % обрали відповідь – «важливо», 5,9 % – відповідь «не дуже важливо»).

Важливу інформацію щодо подальшого дослідження та змісту формувального експерименту було отримано через з'ясування наступних питань:

– Чи вважаєте Ви себе медіаграмотною людиною?

– Які навички Ви вважаєте необхідними, щоб вважати себе медіаграмотною людиною?

– Чи хотіли б Ви пройти курс або тренінг з медіаграмотності?

Серед опитаних близько 30 % вважають себе мідіаграмотними, 58,8 % – частково медіаграмотними, близько 6 % обрали відповідь – «ні» (не вважають себе медіаграмотними). Попри високу самооцінку загального рівня медіаграмотності опитані учні не змогли зазначити конкретних навичок медіаграмотності, а у відкритому питанні щодо можливості навчання більшість відповідь «не знаю».

За результатами пілотного дослідження нами було зроблено висновки про те, що рівень сформованості медіаграмотності учнів 8-х класів можна охарактеризувати як середній із тенденцією до фрагментарності. Отримані дані показують, що школярі активно користуються медіаресурсами у повсякденному житті, зокрема соціальними мережами та інтернет-сайтами, що підтверджує

високий рівень медіаактивності, однак недостатній рівень критичного ставлення до інформації, яку вони споживають.

Попри усвідомлення важливості достовірності інформації, значна частина учнів не звертає уваги на джерела повідомлень, не завжди може розрізнити факт і судження, а отже, має поверхневе розуміння механізмів інформаційного впливу. Переважання соціальних мереж як основного джерела новин також вказує на ризик формування спотвореної інформаційної картини світу через необмежене споживання неперевірених даних.

Результати самооцінювання медіаграмотності учнями засвідчили невідповідність між суб'єктивною оцінкою власних умінь і реальними знаннями та навичками. Хоча більшість респондентів (понад 50 %) вважають себе частково медіаграмотними, лише незначна кількість змогла конкретизувати, які саме компетентності це передбачає. Це свідчить про низьку усвідомленість структури поняття «медіаграмотність» та обмежене розуміння його ролі в житті сучасної людини.

Отже, на основі проведеного пілотного дослідження зроблено такі узагальнені висновки:

1. Медіаграмотність учнів базової школи перебуває на початково-середньому рівні, характеризується переважанням споживацького ставлення до медіа та недостатнім розвитком критичного мислення.

2. Наявна освітня практика з географії лише частково сприяє розвитку медіакомпетентностей, оскільки не передбачає системної роботи з аналізом інформаційних джерел, критичним осмисленням контенту чи створенням власних медіапродуктів.

3. Учні демонструють високу готовність до споживання інформації, але недостатню готовність до її критичного оцінювання та етичного використання.

4. Відсутність у більшості учнів мотивації до розвитку медіаграмотності свідчить про потребу створення цілісної системи педагогічної підтримки, що поєднує навчальний і позаурочний простір.

5. Для підвищення ефективності формування медіаграмотності необхідно інтегрувати елементи медіаосвіти у зміст шкільного курсу географії, використовуючи проєктні, дослідницькі та аналітичні методи навчання.

Таким чином, пілотне дослідження підтвердило актуальність і необхідність удосконалення системної роботи у формуванні медіаграмотності учнів базової школи через навчальний предмет «Географія», який має високий потенціал для розвитку критичного мислення, аналітичних умінь та усвідомленого ставлення до інформаційного середовища.

Результати пілотного дослідження виявили певні проблеми щодо медіаграмотності учнів базової школи, що дозволило скорегувати зміст та методику проведення формувального експерименту.

3.3. Організація та результати формувального експерименту

На формувальному етапі експериментального дослідження було окреслено методику впровадження медіаосвітніх компонентів, перевірено ефективність запропонованої методичної системи формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії та в позакласній діяльності. Реалізація цього етапу спрямовано насамперед на практичне впровадження розроблених педагогічних методичних прийомів і засобів формування медіаграмотності в освітній процес закладу загальної середньої освіти.

Відповідно до визначеної мети, було поставлено такі завдання формувального етапу експерименту:

1. Реалізувати методичні прийоми, форми ефективного формування медіаграмотності учнів у процесі навчання географії, забезпечивши поєднання урочної та позаурочно / позакласної діяльності.

2. Апробувати можливості інтеграції медіаосвітніх технологій у зміст навчальних тем курсу географії, спрямованих на розвиток критичного мислення, уміння аналізувати, оцінювати та створювати медіатексти.

3. Оцінити динаміку змін у рівнях сформованості медіаграмотності в контрольній (далі – КГ) та експериментальній (далі – ЕГ) груп; за визначеними критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним і рефлексивним) з метою підтвердження ефективності розробленої методичної системи.

Формувальний етап педагогічного експерименту тривав з вересня 2025 до 17 листопада 2025 року на базі закладу загальної середньої освіти «Володимирська гімназія № 5 імені Анатолія Кореневського Володимирської міської ради».

На початку формувального етапу педагогічного експерименту проведено вхідне діагностування учнів 8 А (КГ) та 8 Б (ЕГ) та за допомогою авторської анкети (див. додаток В), що дало змогу визначити загальні показники за структурними компонентами та загальний рівні медіаграмотності . За допомогою методики визначення рівень медіаграмотності учнів на початку формувального експерименту (45–56 балів – високий рівень медіаграмотності; 29–44 балів – середній рівень; 0–28 балів – низький рівень сформованості медіаграмотності) було встановлено наступний розподіл:

високий рівень в КГ – 18 %, в ЕГ – 16 %;

середній рівень в КГ – 40 %, в ЕГ – 40 %;

низький рівень в КГ – 42 %, в ЕГ – 44 %.

Для забезпечення об’єктивності та достовірності результатів формувального етапу експерименту було використано також комплекс взаємопов’язаних методів педагогічного дослідження, які дозволили простежити формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії, зокрема педагогічне спостереження та аналіз практичних медіапродуктів. Педагогічне спостереження дало змогу оцінити активність, ініціативність та самостійність учнів у роботі з різними медіаджерелами, виявити рівень їхньої залученості до аналізу інформаційних матеріалів, здатність до аргументованого висловлення власної позиції щодо медіаконтенту. Аналіз практичних медіапродуктів учнів, створених у процесі виконання навчальних і творчих завдань, дав можливість оцінити не лише теоретичні знання учнів, але й рівень сформованості їхніх

практичних умінь щодо критичного використання та створення інформаційних матеріалів у контексті географічного змісту.

Для експериментальної роботи ми розробили необхідне навчально-дидактичне забезпечення (див. додатки Д, Е, Ж).

В ЕГ навчання ми організували впровадження медіаосвітнього компоненту з використанням змісту шкільного курсу географії. У КГ – не звертали підвищеної уваги на розвиток медіаграмотності.

Перший напрям роботи під час формувального етапу педагогічного експерименту був спрямований на забезпечення формування медіаграмотності учнів через організацію тематичних досліджень, інтегрованих у зміст навчального курсу географії (див. додаток Д). Цей напрям реалізовувався під час виконання практичних і творчих завдань, що вимагали від учнів пошуку, відбору, аналізу та критичного осмислення географічної інформації з різноманітних медіаджерел.

У ході роботи учні виконували тематичні дослідження, метою яких було формування навичок усвідомленого споживання медіаінформації та розвиток умінь відрізняти достовірні джерела від сумнівних, перевіряти факти, порівнювати різні точки зору.

Учням було роз’яснено мету дослідження, запропоновано орієнтовні напрямки пошуку інформації, наголошувалось на необхідності перевіряти достовірність даних, звертати увагу на джерело публікації, авторство, дату, емоційне забарвлення тексту.

З метою розвитку критичного мислення учні використовували CRAAP-тест, що передбачає оцінювання джерела за такими критеріями:

– C (Currency) – актуальність інформації;

– R (Relevance) – відповідність темі дослідження;

– A (Authority) – надійність джерела, кваліфікація автора;

– A (Accuracy) – точність і доказовість фактів;

– P (Purpose) – мета створення матеріалу (інформування, переконання, реклама).

Під час обговорення результатів у групах учні порівнювали знайдену інформацію, виділяли розбіжності між даними з різних медіа, визначали, які з них є більш об’єктивними, а які – маніпулятивними або емоційно забарвленими.

На основі зібраного матеріалу учні створювали мініпрезентації, постери або короткі аналітичні доповіді, у яких демонстрували власне бачення проблеми, робили висновки про достовірність джерел і роль медіа у формуванні уявлень про географічні процеси. Під час колективного обговорення учні аналізували труднощі, з якими вони зіткнулися в процесі пошуку та перевірки інформації, визначали, які прийоми допомогли їм критично оцінювати медіаконтент. Учитель, у свою чергу, здійснював формувальне оцінювання, звертаючи увагу на глибину аналізу, аргументованість висновків та етичність використання джерел.

Таким чином, реалізація цього напряму сприяла розвитку у школярів умінь усвідомлено працювати з інформаційними ресурсами, формуванню навичок критичного аналізу, перевірки фактів та створення власного медіапродукту. Тематичні дослідження стали ефективним засобом інтеграції медіаосвітнього компоненту в навчальний процес з географії та забезпечили практичну спрямованість формування медіаграмотності.

Другий напрям роботи у межах формувального етапу експерименту передбачав організацію навчального проєкту, спрямованого на розвиток медіаграмотності, критичного мислення та наукового світогляду учнів під час вивчення теми «Клімат і кліматичні ресурси» (див. додаток Е). Проєкт реалізовувався відповідно до методу проєктів, який орієнтований на активну діяльність учнів, самостійний пошук інформації, її аналіз, порівняння та інтерпретацію. Мета проєкту полягала в розвитку уміння критично оцінювати інформацію про погодні явища, порівнювати традиційні (народні) та наукові джерела прогнозів, формувати навички перевірки достовірності медіаінформації та створення власного інформаційного продукту.

Групи презентували результати у вигляді: інфографіки («Що кажуть народні прикмети – що прогнозує наука»); медіапродукту (коротке відео

або допис для шкільного сайту / соцмережі з власним прогнозом погоди); аналітичної таблиці, де наведено розбіжності між різними джерелами прогнозів.

Учні обговорювали результати, робили висновки про ступінь точності народних прикмет, достовірність прогнозів у ЗМІ та значення наукових методів у метеорології.

Участь у проєкті сприяла підвищенню інтересу учнів до практичного застосування географічних знань, розвитку умінь критично оцінювати інформацію про природні явища, аналізувати джерела різної природи, розуміти роль наукових доказів у формуванні прогнозів. Учні усвідомили, що медіапростір може містити як достовірну, так і маніпулятивну інформацію, а перевірка фактів є необхідною умовою сучасної інформаційної культури.

Третій напрям передбачав проведення тренінгу як позакласного заходу з георафії. Позакласна діяльність з географії створює особливі умови для розвитку медіаграмотності, оскільки дозволяє учням працювати в умовах більшої свободи вибору, ініціативи та творчості. У межах формувального експерименту така діяльність була спрямована на розвиток критичного мислення, аналітичних умінь, відповідального ставлення до інформації та практичного застосування медіазнань у позаурочній діяльності.

Залучення учнів до позакласної роботи з використанням медіапроєктів (див. додаток В) дало змогу:

– підвищити інтерес школярів до географії через інтерактивні форми пізнання;

– сформувати усвідомлене ставлення до інформації та її джерел;

– розвинути критичне мислення, вміння розпізнавати фейки й маніпуляції;

– сформувати навички безпечної поведінки в інформаційному просторі;

– зміцнити партнерську взаємодію між учителем і учнями в межах медіаосвітнього процесу.

Таким чином, позакласна робота стала ефективним засобом формування безпекової та критичної медіакомпетентності учнів, забезпечуючи зв’язок між навчальною діяльністю та реальним медіапростором.

Після завершення формувального експерименту було проведено опитування за тією ж анкетою, яку пропонували учням на початку експерименту. Результати констатувального етапу дослідження відображені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Результати розподілу учнів за рівнями розвитку медіаграмотності на контрольному етапі експерименту

Критерії	Високий К-сть, %		Середній К-сть, %		Низький К-сть, %	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Мотиваційно-ціннісний	15	17	50	57	28	26
Когнітивний	34	37	32	33	34	30
Діяльнісний	23	26	40	40	37	24
Рефлексивний	7	13	50	54	43	23
Середнє значення	19	22	43	47	38	31

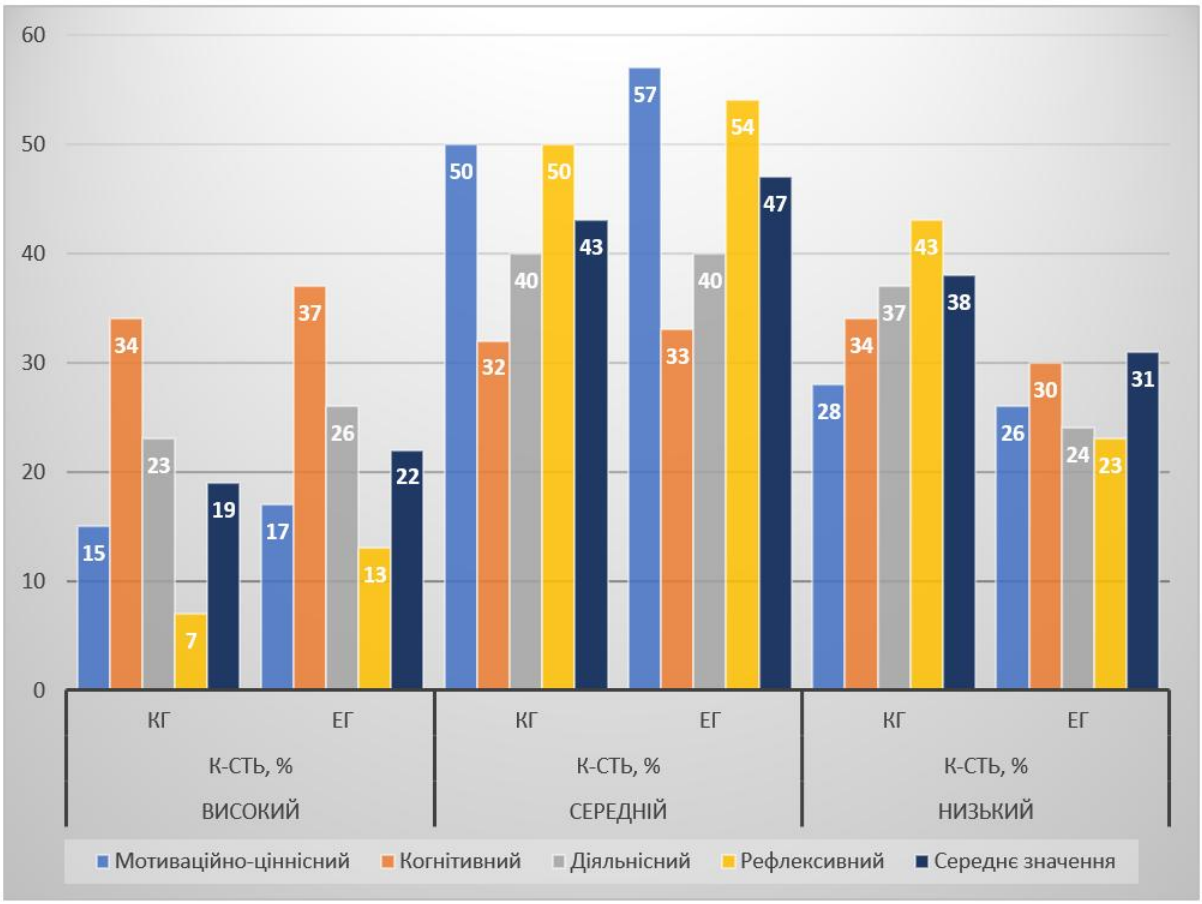

Рис. 3.1. Результати розподілу учнів за рівнями розвитку медіаграмотності на контрольному етапі експерименту

Отримані результати за критеріями медіаграмотності в контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах свідчать про позитивний вплив розробленої методичної системи на рівень сформованості медіаграмотності учнів.

В експериментальному класі показники мотиваційно-ціннісного компонента високого рівня дещо перевищують результати контрольного (17 % проти 15 %), що свідчить про зростання зацікавленості учнів у відповідальному використанні медіа. Частка учнів із низьким рівнем також нижча в ЕГ (26 %) порівняно з КГ (28 %), що підтверджує підвищення внутрішньої мотивації та особистісного ставлення до медіа.

За когнітивним компонентом результати ЕГ є стабільно вищими як за високим рівнем (37 % проти 34 %), так і за зниженням частки учнів із низьким рівнем (30 % проти 34 %). Це свідчить про покращення знань щодо аналізу інформації, розпізнавання фейків, розуміння структури медіаповідомлень та принципів роботи медіа.

Найпомітніші зміни простежуються саме за діяльнісним критерієм. Частка учнів з високим рівнем у ЕГ становить 26 %, що на 3 % більше, ніж у КГ. Водночас кількість учнів з низьким рівнем у ЕГ майже на 13 % менша, ніж у КГ (24 % проти 37 %). Це підтверджує ефективність використання практичних медіазавдань, проєктної діяльності, аналізу картографічних і статистичних медіа, створення власних медіапродуктів. За рефлексивним критерієм також спостерігається відчутна різниця: високий рівень у ЕГ – 13 %, що майже вдвічі більше, ніж у КГ (7 %). Частка учнів із низьким рівнем у ЕГ становить лише 23 %, тоді як у КГ – 43 %. Це свідчить про покращення умінь самооцінювання, аналізу власної інформаційної поведінки, здатності виявляти помилки в оцінюванні медіа.

Аналіз результатів контрольного та експериментального етапів педагогічного експерименту засвідчив ефективність упровадженої методичної системи формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії. Узагальнення середніх показників дозволило простежити чітку позитивну

динаміку в експериментальній групі порівняно з контрольною, що підтверджує вплив цілеспрямованої медіаосвітньої роботи (див. табл. 3.3, рис. 3.2)

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз рівнів розвитку медіаграмотності учнів в освітньому процесі з географії

Рівні	Контрольна група				Експериментальна група			
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		На початку експерименту		Наприкінці експерименту	
	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%
Високий	5	18	6	19	4	16	7	22
Середній	12	40	13	43	12	40	14	47
Низький	13	42	11	38	14	44	9	31

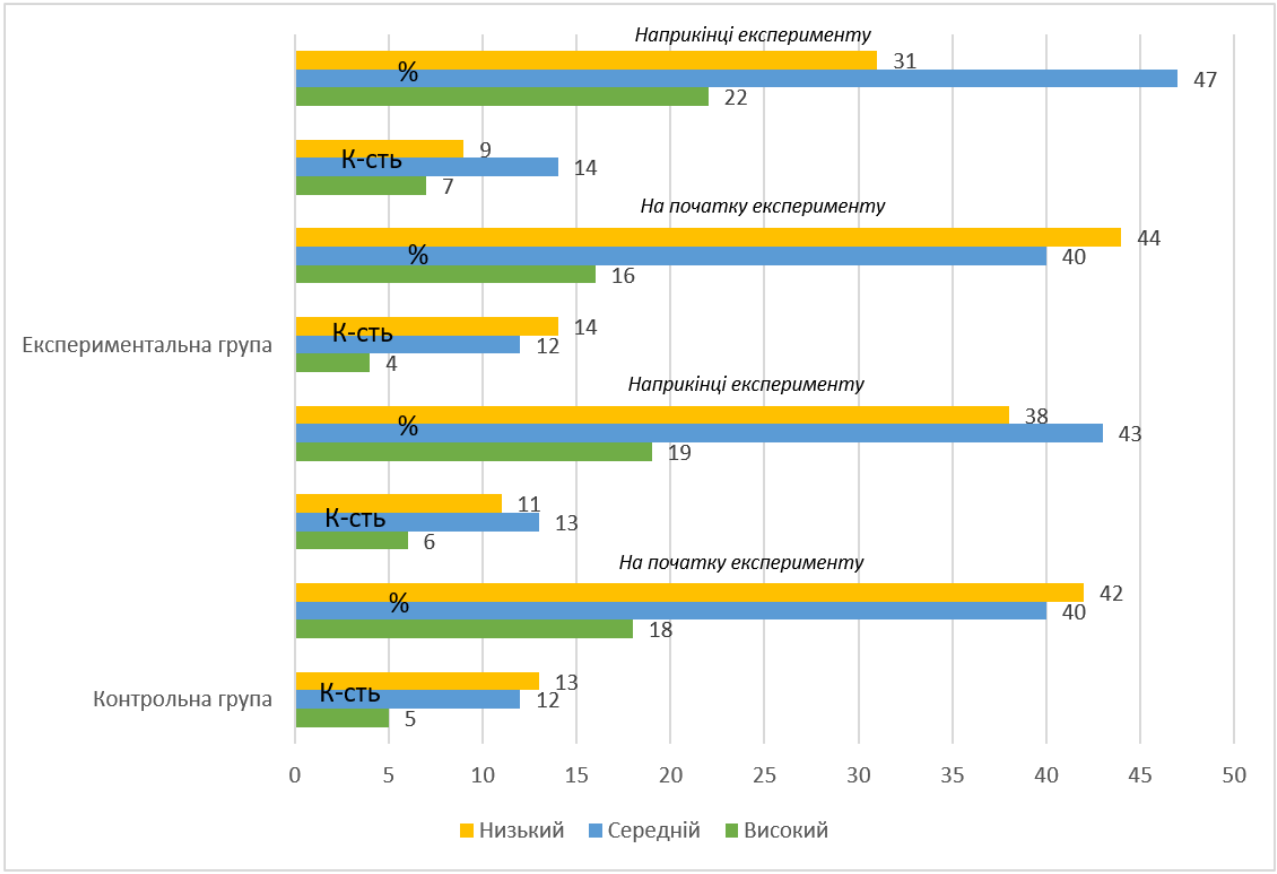

Рис. 3.2. Порівняльний аналіз рівнів розвитку медіаграмотності учнів в освітньому процесі з географії

Порівняння показників контрольної та експериментальної груп на початку й наприкінці експерименту засвідчує позитивний вплив розробленої методичної системи формування медіаграмотності на результати учнів експериментальної групи. Отримані дані переконливо демонструють ефективність упровадженої методичної системи, яка включала:

– використання медіатекстів та їх аналіз;

– інтеграцію медіаосвітніх елементів у зміст уроків географії;

– практичні й проєктні завдання (зокрема, дослідження «Прогноз погоди: народні прикмети, наукові джерела»);

– рефлексивні та аналітичні вправи;

– роботу з картами, діаграмами, інфографікою.

Саме комплексність і системність роботи сприяли зростанню кількості учнів із високим та середнім рівнями медіаграмотності та значному зниженню кількості учнів із низьким рівнем.

3.4. Методичні рекомендації щодо формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії

Перспективи формування медіаграмотності учнів у процесі навчання географії полягають у цілеспрямованому доборі методів, прийомів і форм роботи, що сприяють розвитку критичного мислення, уміння аналізувати, оцінювати та інтерпретувати медіаінформацію під час опрацювання змісту навчального матеріалу. Особливої ваги набуває системна організація тематичних заходів і завдань, які забезпечують інтеграцію елементів медіаосвіти в шкільний курс географії.

Виходячи з позиції сучасних науковців (зокрема, О. Вознюк, О. Дубасенюк [7], О. Кірікаді [23] та ін.), у реалізації освітнього процесу з формування медіаграмотності необхідно спиратися на сукупність сучасних педагогічних підходів, що визначають зміст і методику навчання.

Так, *системний* підхід акцентує увагу на необхідності організованої, послідовної й інтегрованої діяльності з розвитку медіаграмотності учнів, що передбачає продуманий добір змісту, методів, форм і засобів навчання географії, які сприятимуть формуванню цілісної медіакомпетентності.

Згідно з вимогами *діяльнісного підходу* [12], розвиток медіаграмотності школярів можливий лише через активну пізнавальну діяльність. У контексті вивчення географії це означає організацію навчання на основі практичних, дослідницьких, проєктних та творчих завдань, що передбачають роботу з різними видами медіаресурсів, аналіз географічної інформації, створення власних медіапродуктів.

Особистісно орієнтований підхід (І. Бех [4], О. Тімець [55] ін.) передбачає врахування індивідуальних освітніх потреб учнів, розвиток їхньої відповідальності за використання інформації та медіа, формування етичних орієнтирів у споживанні контенту. У процесі навчання географії це реалізується через індивідуалізацію навчальних завдань, створення ситуацій успіху, партнерську взаємодію та діалог між учителем і учнем.

Відповідно до *інформаційного підходу* [19; 21; 23], освітній процес із географії розглядається як діяльність, спрямована не лише на передавання знань, а й на формування вміння працювати з інформацією свідомо, критично та відповідально. Такий підхід передбачає аналіз інформаційних потоків, оцінювання достовірності медіаджерел, вивчення впливу медіа на сприйняття географічної картини світу, а також формування навичок критичного «діалогу» з медіатекстами.

Отже, ефективне формування медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії вимагає інтеграції системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та інформаційного підходів, що забезпечують єдність цілей, змісту, методів і результатів навчання в умовах Нової української школи.

Взявши до уваги загальні рекомендації до загальних підходів до освітнього процесу щодо формування медіаграмотності та врахувавши результати

експерименту ми пропонуємо методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з географії в контексті досліджуваної проблематики.

1. Формування в учнів базової школи знань з медіаграмотності доцільно вводити окремі теми з медіаграмотності в зміст освітньої процесу географії через *інтеграцію медіаосвітніх завдань у структуру уроку:*

– включати завдання, що передбачають аналіз медіатекстів (новини, відео, карти, інфографіки) у рамках кожної теми курсу;

– використовувати технології проблемного навчання, дослідницькі та проєктні завдання, де учні працюють із реальними джерелами інформації.

2. *Використання мультимедійних та інтерактивних ресурсів:*

– застосовувати геоінформаційні сервіси (Google Maps, Google Earth та ін.) для практичних завдань з аналізу території та географічних явищ;

– використовувати відеоресурси та онлайн-проєкти для створення інфографік, презентацій, медіапродуктів учнями.

3. *Сприяння розвитку критичного мислення та навичок верифікації інформації:*

– під час вивчення тем (наприклад, «Клімат», «Природні ресурси», «Господарська діяльність» тощо) пропонувати аналіз повідомлень із різних медіаресурсів і порівняння з офіційними даними;

– використовувати прийоми «фактчекінгу» та «розвінчання міфів», залучаючи сучасні медіапроєкти (наприклад, «Мій персональний фейк», «Шо правда», «Руйнуємо міфи про ЄС»).

4. *Формування інформаційної безпеки та медіакомпетентності в позакласній роботі:*

– залучати учнів до аналізу впливу медіа на суспільство та особистість, обговорення можливих маніпуляцій та фейків;

– проводити інтерактивні тренінги та ігрові вправи на тему безпечного користування медіапростором, особливо при роботі з цифровими ресурсами;

– організовувати клуби, вікторини, квести та медіаосвітні проєкти, що поєднують географічні знання з практичними навичками роботи з інформацією;

– забезпечити підтримку учнів у підготовці власних медіапродуктів (інформаційні листи, аналітичні презентації).

5. Моніторинг та оцінювання рівня медіаграмотності:

– використовувати анкетування, тестування, проєктні роботи та рефлексивні листи для визначення досягнутих рівнів компетентностей;

– формувати зворотний зв’язок для учнів із рекомендаціями щодо розвитку критичного мислення та безпечної роботи з медіа

Важливим вважаємо врахувати рівень готовності вчителів географії запроваджувати методичні прийоми та форми роботи щодо формування медіаграмотності. Попри достатньо обґрунтованість в методиці використання інноваційних методів гострим є питання методичної майстерності вчителя, його здатності до творчого підходу, готовності здійснювати перехід від освіти пам’яті до освіти мислення й діяльності [45]. Відтак вагомим чинником реалізації вказаних рекомендацій залишається підвищення кваліфікації вчителів географії: проходження курсів і тренінгів із медіаграмотності, освоєння методик інтеграції медіаосвіти у шкільний курс; створення банку навчальних матеріалів із медіаактивностями та прикладів роботи з фейками та маніпуляціями в географічному контексті.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено методичну систему формування медіаграмотності учнів базової школи в освітньому процесі з географії. На основі проведеного дослідження отримано такі узагальнені результати та висновки.

Уточнено сутність поняття «медіаграмотність учнів базової школи» в контексті шкільного курсу географії, що розглядається як інтегрована компетентність, спрямована на вміння критично сприймати та аналізувати медіатексти, оцінювати достовірність інформації, застосовувати її у процесі вивчення природних і соціально-географічних процесів та бути відповідальним учасником інформаційного простору. Поглиблено зміст структури медіаграмотності через визначення *інформаційно-аналітичної, критично-оцінювальної, цифрово-технологічної, візуально-комунікативної, соціокультурної, етичної та безпекової складових.*

Проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу, що дозволило встановити, що формування медіаграмотності в курсі географії має значний потенціал завдяки міжпредметності географії, різноманітності джерел інформації, використанню картографічних, статистичних, текстових, візуальних і цифрових матеріалів.

Окреслено педагогічні умови формування медіаграмотності, серед яких ключовими є: готовність учителя географії до впровадження медіаосвіти; інтеграція медіаосвітніх технологій у зміст навчальних тем шкільного курсу географії; впровадження діяльнісного, дослідницького та проєктного навчання; забезпечення безпечного інформаційного середовища та розвиток критичного мислення учнів, моніторинг та оцінювання рівня медіаграмотності.

Обґрунтовано роль сучасних підходів (системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, інформаційного) у впровадженні медіаосвіти на уроках географії.

Розроблено методичну систему формування медіаграмотності, що включає змістове наповнення, методи, форми, прийоми навчальної діяльності; авторські завдання, вправи, практичні та проєктні роботи; медіатренінги та позакласні заходи з географії. Позакласна робота з використанням сучасних медіаресурсів адаптована до вікових особливостей учнів 8-х класів підтвердила достатньо значимий ефект у формуванні етичної та безпекової складових медіаграмотності.

Проведено констатувальний етап дослідження, який засвідчив середній рівень сформованості медіаграмотності у більшості учнів, недостатню здатність до критичного оцінювання інформації з медіа, орієнтацію на соціальні мережі як основне джерело даних при обмеженому розумінні ризиків і недостовірності інформації. Це підтвердило необхідність експериментального дослідження щодо впровадження цілеспрямованої методики формування медіаграмотності в освітньому процесі з географії.

Проведено формувальний експеримент, у ході якого апробовано авторську методичну систему через тематичні дослідження, роботу з медіатекстами, аналіз картографічної інформації, створення учнівських медіапродуктів, участь у проєктах, медіадебатах на уроках. Учні експериментального класу продемонстрували значне зростання рівнів сформованості всіх компонентів медіаграмотності.

Статистичні результати експерименту підтвердили ефективність впровадженої методичної системи. По-перше, у складі експериментальної групи спостерігалося істотне зростання частки учнів із високим рівнем медіаграмотності – з 16 % на початку до 22 % наприкінці експерименту. Порівняно з контрольною групою, де приріст становив лише 1 %, це підтвердило результативність інтеграції медіаосвітніх технологій та системного використання завдань, орієнтованих на критичне мислення та аналіз інформації.

По-друге, частка учнів із середнім рівнем в експериментальній групі збільшилася з 40 % до 47 %, що на 4 % більше, ніж аналогічний показник у контрольній групі. Це свідчить про поступове просування учнів від низьких показників до більш усвідомленого та критичного рівня сприйняття інформації. По-третє, найбільш показовою є динаміка учнів із низьким рівнем медіаграмотності. В експериментальній групі їх кількість зменшилась із 44 % до 31 %, тобто на 13 %, що є суттєвим досягненням. На противагу цьому, у контрольній групі зниження становило лише 4 %. Такий результат вказує на ефективність запропонованих методичних підходів у роботі з учнями, які потребували найбільшої підтримки.

Отримані результати підтверджують, що застосування комплексної методичної системи забезпечило наступні результати:

– підвищився мотиваційно-ціннісний рівень щодо важливості медіаграмотності;

– учні продемонстрували покращення когнітивних знань про типи медіа, способи перевірки інформації, правила етичної поведінки онлайн;

– зросла діяльнісна здатність аналізувати медіаджерела, виявляти маніпуляції, створювати власні медіапродукти;

– посилилась рефлексивна здатність оцінювати власні інформаційні дії та відповідальність у медіапросторі.

Встановлено, що інтеграція медіаосвіти в курс географії є доцільною, ефективною та перспективною, адже сприяє розвитку сучасних компетентностей учнів, підвищує їхню мотивацію до навчання, робить освітній процес більш практико орієнтованим та відповідає потребам інформаційного суспільства.

Загалом результати дослідження підтвердили, що запропонована методична система є ефективною і може бути рекомендована для впровадження в практику викладання географії в базовій школі з метою системного формування медіаграмотності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдик В. В., Проніна О. В. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі : навч.-метод. посіб. / уклад.: В. В. Байдик, О. В. Проніна ; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.

2. Баришполець О., Найдьонова Л. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2010. 440 с. URL: http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Posibnik.pdf

3. Бахмат Н. В., Бачинська Д. П. Досвід упровадження медіаосвіти у заклади освіти розвинутих країн світу. URL: https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/655

4. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.

5. Бондаренко О. І. Медіаграмотність у контексті інформаційної безпеки особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. 2016. № 4. С. 33–37.

6. Вішнікіна Л. Навчальні технології як основа творчої діяльності вчителя. *Впровадження сучасних технологій навчання географії у шкільній, вищій, післядипломній освіті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. Полтава : ПОІППО, 2006. 130 с. С. 3–10.

7. Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.

8. Географія : підруч. для 8 кл. закл. заг. серед. освіти / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. Кам’янець-Подільський : Вид-во «Абетка», 2025. 272 с.

9. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге, доп. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

10. Громова Н. Формування медіа компетентності майбутнього вчителя-словесника в курсі «Методика навчання української мови». *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. № 8 (102). С. 119–130.

11. Гудз М. Медіазасіб як інструмент формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 5–6 класах. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 12 (5). С. 26–30. URL: https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/344

12. Гура Т., Рома О. Діяльнісний підхід у базовій середній освіті: від педагогічної теорії до освітянської практики. *Нова українська школа у базовій середній освіті: впевнені кроки Запорізької області* : навч.-метод. посіб. / відп. ред. Т. Є. Гура ; КЗ «ЗОІППО» ЗОР. Запоріжжя : ЗОІППО, 2022. 303 с.

13. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://www.kmu.gov.ua/

14. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. 3-тє вид. Київ : Академія, 2015. 304 с.

15. Зоря Ю. М. Медіаграмотність та STEM-освіта: виклики та можливості : навч.-практ. посіб. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 98 с. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2024/12/Mediagramotnist_ta_STEM.pdf

16. Євтушенко А. Інформаційна грамотність як основа цифрової освіти. *Інформаційне суспільство*. 2019. № 3. С. 22–28.

17. Європейська рамка цифрових компетентностей DigComp [European Commission. *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens.* Publications Office of the EU, 2017. 86 p.

18. Іванов В., Іванова Т., Мірошниченко Ю. Медіаосвіта та медіаграмотність: до проблеми визначення термінів. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5218/1/Untitled0.pdf4.pdf

19. Іванов В. Ф. Основи медіаосвіти : підручник. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2010. 256 с.

20. Іванов В. Ф. Основи медіаосвіти та медіаграмотності. Київ : Центр Вільної Преси, 2011. 256 с.

21. Іванов В., Іванова Т. Медіаосвіта і медіаграмотність як актуальні тенденції виховання сучасної молоді. *Збірник статей методологічного семінару «Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив»*. Київ, 2013. С. 25–44.

22. Каневська О., Устінова В. Застосування медіаосвітніх технологій на уроках іноземної мови в закладах загальної середньої освіти: теоретичні та практичні аспекти. *Український Педагогічний журнал*. 2024. № (2). С. 232–243. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-232-24

23. Кіріакіді О. Ю. Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України у процесі професійної підготовки : дис. … д-ра філософії : 011. Хмельницький, 2024. С. 282.

24. Кобернік С. Г. Проблема створення сучасного навчально-методичного комплексу для вивчення географії в загальноосвітній школі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. Вип. 41. С. 51–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2015_41_13

25. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні / затверджена рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 20.07.2010 р. № 1/1-493 URL: https://ms.detector.media/mediaosvita/post/518/2010-konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukraini/2010

26. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. 2016. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/

27. Куліш С., Майстро С. Уроки географії і мас-медіа: точки дотику в освіті (на прикладі тревел-шоу). 2023. URL: https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/download/23812/21692/

28. Купчишина В., Грубі Т. Медіаосвіта як складова освітнього процесу. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: педагогічні науки.* 2023. № 3. С.183–201.

29. Ладика І. Медіаграмотність як сучасна потреба інформаційного суспільства. *Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи* : зб. статей VI Міжнар. наук.-метод. конф. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2018. С. 35–39.

30. Ладика І. Медіаграмотність – стиль життя сучасної молодої людини. *Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України*. 2015. № 3. С. 34–36.

31. Литвин А. В., Робак В. Є. Завдання медіаосвіти в підготовці фахівців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка.* 2013. № 3. С. 31–37.

32. Литвинова С. Г. Медіаосвітні практики в шкільній освіті: сучасні виклики. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. № 2 (76). С. 55–67.

33. Лузан П. Г., Виговська С. В., Попівник І. В. Основи науково-педагогічних досліджень : підручник. Київ : НАКККіМ, 2014. 360 с.

34. Маслова Н., Мирза-Сіденко В. Застосування інтерактивних технологій навчання на уроках географії як спосіб підвищення рівня пізнавальної активності учнів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2020. Вип. 185. С. 134–139.

35. Марченко Г. В. Термінологічний аналіз сутності категорії «медіаграмотність». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 2. Т. 2. С. 28–33.

36. Матвійчук М. М. Формування медіаграмотності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки : дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2014. 22 с.

37. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін : посіб. для вчителя / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : Центр вільної преси. Академ. 2016. 201 с. URL: https://www.aup.com.ua/upd/mo.pdf

38. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор.: В. Іванов, О. Волошенюк ; за ред. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf

39. Медіаосвітній комікс на заняттях у загальноосвітній та вищій школі : навч.-метод. посіб. / О. В. Волошенюк та ін.; за ред. О. В. Волошенюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 131 с.

40. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи) : навч.-метод. посіб. / О. П. Мокрогуз та ін. ; за заг. ред. В. Ф. Іванова., О. В. Волошенюк., Р. І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.

41. Модельні навчальні програми для учнів 5–9 класів Нової української школи. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku

42. Мокрова О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність: сучасний стан, перспективи впровадження. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки.* 2015. № 1 (48). С. 45–50.

43. Мохова О. Медіаурок – вимога сучасної школи. URL: https://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/80/part_2/80-2_2021.pdf

44. Найдьонова Л. А. Психологічні основи формування медіаграмотності в дітей і підлітків. *Психологія і суспільство*. 2014. № 3. С. 66–75.

45. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Харків : ВГ «Основа», 2021. 112 с.

46. Основи медіаграмотності : навч.-метод. посіб. для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків / за ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. 190 с.

47. Падалко Я., Слаба О. Значення медіаосвіти та медіаграмотності у сучасному суспільстві. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. Т. 2. С. 295–299.

48. Писаренко Л. М Медіаграмотність як інструмент інформаційно-комунікаційних технологій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2021. Т. 32 (71). № 4. Ч. 3. С. 162–166.

49. Пометун О. І. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі : навч.-метод посіб. Київ, 2020. 104 с.

50. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. / за ред. О. І. Пометун. Київ : А. С. К., 2004. 192 с.

51. Пономарьова Н. О. Медіаосвіта в системі сучасної шкільної освіти. *Освітологічний дискурс.* 2016. № 4. С. 38–42.

52. Приходькіна Н. О. Медіаосвіта учнів у шкільництві англомовних країн : монографія. Київ ; Тернопіль : Крок, 2020. 412 с.

53. Руденко Ю., Овчаренко В. Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Т. 10. № 6. С. 45–51.

54. Слижук О. Напрями розвитку медіаграмотності учнів-читачів у 7–9-му класах НУШ. *Studia Methodologica*. 2024. № 57. URL: https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/sm/article/view/973

55. Тімець О. В. Особистісно орієнтований підхід до навчання майбутнього вчителя географії. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/295/1/osobust_pidxid.pdf

56. Тулодзєцький Ґ., Герціг Б., Ґрафе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / за заг. ред. В. Ф. Іванова ; пер. з нім. В. Климченка. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 405 с.

57. Філончук З. Медіаграмотність на заняттях з географії / за ред. О. Волошенюк, В. Іванюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 73 с.

58. Хмарна Л. В. Формування медіаграмотності вчителів мистецьких дисциплін у закладах післядипломної педагогічної освіти : дис. … д-ра філософії : 015. Слов'янськ, 2021. 267 с.

59. Шаповал О. В., Шаповал Ю. П., Волошенюк О. В. Як створити медіаосвітній комікс : навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Волошенюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 56 с.

60. Шворак К. В., Карпік І. В. Медіакомпетентність та медіа грамотність – базові компопетентності педагога НУШ. *YoungScientist.* 2018. № 12.1 (64.1). С. 9–12. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/12.1/3.pdf

61. Янкович О. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.

62. Thoman E., Jolls T. Media Literacy: A National Priority for a Changing World. URL: https://www.medialit.org/reading-room/media-literacy-nationalpriority-changing-world

63. Mediawijzer.net. *The Dutch Media Literacy Competence Model*. 2022. URL: https://www.mediawijzer.net

64. Silverblatt A., Eliceiri E. Dictionary of Media Literacy. London : Greenwood Press, 1997. 234 p.

65. Hobbs R., Frost R. Instructional Practices in Media Literacy Education and Their Impact on Students' Learning. URL: https://www.medialit.org/readingroom/instructional-practices-media-literacy-education-and-their-impact-studentslearning

66. UNESCO. *Draft UNESCO Recommendation on Open Educational Resources* (OER). *Section on media literacy*. 2019.

67. UNESCO. *Reading the Media: Media Literacy in Today's World* / International Day of Media and Information Literacy, IDMIL publication. 2019.

68. Портал медіаосвіти та медіаграмотності. URL: https://medialiteracy.org.ua

69. Проєкт «Руйнуємо міфи про ЄС». URL: https://stopfakes.eu/

70. Проєкт «Шо правда». URL: https://shoprava.com/

71. Проєкт «Мій персональний фейк». URL: https://mypersonalfake.com

72. Проєкт «Шо там». URL: https://shotam.info/

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Приклади завдань медіаосвітнього спрямування

у підручнику «Географія. 8 клас»

(авт. С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, 2025)

Назва параграфу	**Фрагмент з підручника / Формулювання завдання**	**Методичні прийоми, потенціал для розвитку медіаграмотності**
§ 1. Фізична та суспільна географія	ПРАЦЮЄМО РАЗОМ • *у групі* • *у парі* • *аналізуємо* • *досліджуємо* ПРОВОДИМО ДОСЛІДЖЕННЯ *(див. е-додаток)* Проєкт для краєзнавця: *працюємо в групі* 1. Підготуйте інформацію про природничі, етнографічні та краєзнавчі музеї своєї місцевості. Розкажіть, яку інформацію з географії вони зберігають.	Аналіз медіаджерел
§ 2. Дослідження території України	Завдання. 1. Підготуйте інформацію про книгу Гійома де Боплана «Опис України». Поясніть, у чому полягає її цінність для тогочасної науки. 2. Кажуть, що Христофор Колумб відкрив європейцям Америку, а Гійом де Боплан – Україну. Як ви можете пояснити цей вислів?	Аналіз медіаджерел, проведення дискусій, формування критичного ставлення
§ 3. Зображення України в картографічних творах	1. Скористайтесь геопорталом Google Earth для ознайомлення з цікавими об’єктами своєї місцевості. Розкажіть, яку інформацію вам вдалося одержати завдяки цьому інтернет-джерелу. 2. Використайте навігаційну систему Google Maps для прокладання оптимального маршруту від свого будинку до будь-якого відомого об’єкта у вашій місцевості різними засобами пересування: пішки, автомобілем, велосипедом, громадським транспортом. Надішліть маршрут на свій телефон та скористайтеся ним	Проєктна діяльність геоінформаційних сервісів
§ 13. Політико- та економіко-географічне положення України	Роздивіться за картою, на які території України мають претензії сусідні держави. Підготуйте інформацію про історичні витоки таких претензій.	Аналіз медіаджерел, проведення дискусій, формування критичного ставлення

Продовження таблиці А. 1

§ 14. Адміністративно-територіальний поділ та територіальні зміни України у XX–XXI ст.	За інформаційними джерелами визначте, у межах якої історико-географічної землі ви мешкаєте, і вкажіть землі, що є вашими сусідами. Роботу оформіть у вигляді карти-схеми «Історико-географічні землі мого рідного краю»	Аналіз медіаджерел, створення медіапродуктів
§ 30. Болота, підземні води. Водні ресурси України та їх перерозподіл	За різними джерелами інформації підготуйтеся до захисту проєктів за такими темами: 1. Позитивні та негативні наслідки будівництва водосховищ. 2. Чому різні території України неоднаково забезпечені водними ресурсами? Продумайте засоби унаочнення свого виступу: презентації, плакати, листівки, тематичні карти	Проєктна діяльність. Створення медіаресурсу
§ 48. Статево-віковий склад населення	Відшукайте в мережі «Інтернет» статево-вікову піраміду Саудівської Аравії за 2024 рік. Про які ознаки демографічної ситуації в країні вона свідчить?	Аналіз медіаджерел, проведення дискусій
§ 51. Релігійний склад населення світу й України	Підготуйте інформацію про релігійний склад населення своєї місцевості. Зробіть світлини найвідоміших культових споруд вашого краю. Підготуйте інформацію про історію їх спорудження	Проєктна діяльність. Створення медіаресурсу

Додаток Б

Анкета-опитувальник

«Важливість володіння медіаграмотністю учнів базової школи»

Інструкція: дайте відповідь на кожне запитання вибравши варіант, який найкраще відображає Вашу думку.

Прізвище вказувати не потрібно. Матеріали опитування будуть використовуватись тільки в узагальненому вигляді.

(Розробка автора.)

1. Як часто Ви користуєтесь інтернетом та соціальними мережами?

а) Щодня;

б) кілька разів на тиждень;

в) рідко;

г) майже ніколи.

2. З яких джерел Ви отримуєте інформацію про новини ? (Можна обрати декілька відповідей.

а) Соціальні мережі;

б) телебачення;

в) друковані видання;

г) інтернет-сайти новин;

д) інші (будь ласка, вкажіть).

3. Чи вмієте Ви розрізняти факти та думки в інформаційних повідомленнях?

а) Так;

б) ні;

в) частково.

4. Чи звертаєте Ви увагу на джерело інформації перш ніж повірити їй?

а) Так, завжди;

б) іноді;

в) ніколи.

5. Чи знаєте Ви, що таке фейкові новини (фейки)?

а) Так;

б) ні;

в) чув(ла), але не зовсім розумію.

6. Як Ви вважаєте, наскільки важливо вміти критично оцінювати інформацію з інтернету та соціальних мереж?

а) Дуже важливо;

б) важливо;

в) не дуже важливо;

г) неважливо.

7. Чи вважаєте Ви себе медіаграмотною людиною?

а) Так;

б) ні;

в) частково.

8. Що, на Вашу думку, є найбільшою проблемою, пов'язаною з використанням інтернету та соціальних мереж?

_____

_____

9. Які навички, на Вашу думку, необхідні для того, щоб бути медіаграмотною людиною? _____

10. Чи хотіли б Ви пройти курс або тренінг з медіаграмотності?

а) Так;

б) ні;

в) не знаю.

Додаток В

АНКЕТА

«Діагностика рівня сформованості медіаграмотності учнів у процесі вивчення географії»

Мета: виявити рівень сформованості медіаграмотності учнів базової школи, зокрема їх здатність критично сприймати, аналізувати та використовувати медіаінформацію у контексті вивчення географії.

Інструкція: уважно прочитай запитання та обери варіант відповіді, який найбільше відповідає твоїй думці.

(Розробка автора.)

І. Мотиваційно-ціннісний компонент

1. Чи вважаєте Ви важливим уміння перевіряти інформацію, яку отримуєте із медіа (новин, соціальних мереж, відео)?

1. Так, завжди перевіряю.
2. Іноді перевіряю.
3. Рідко перевіряю.
4. Не бачу в цьому потреби.

2. Чи цікавитеся Ви медіаматеріалами, що стосуються географії (природні явища, зміни клімату, новини про країни)?

1. Дуже часто.
2. Іноді.
3. Рідко.
4. Ніколи.

3. Наскільки Ви зацікавлені навчитися розпізнавати фейкові та маніпулятивні повідомлення?

1. Дуже зацікавлений.
2. Скоріше зацікавлений.
3. Не зацікавлений.

4. Зовсім не цікавить.

4. Чи прагнете Ви використовувати отримані знання для безпечного поводження з медіа?

1. Так, завжди.

2. Частково.

3. Рідко.

4. Ні, ніколи.

5. Як Ви визначаєте достовірність географічної інформації у медіа?

1. Перевіряю джерело і автора.

2. Порівнюю з підручником або офіційними сайтами (ДСНС, NASA, ВООЗ тощо).

3. Орієнтуюся лише на загальне враження.

4. Не перевіряю.

6. Якщо бачите суперечливу інформацію про кліматичні / геополітичні зміни тощо, Ваші дії:

1. Шукаю додаткові дані для перевірки.

2. Обговорюю з учителем або однокласниками.

3. Приймаю ту версію, що здається переконливішою.

4. Не звертаю уваги.

7. Наскільки впевнені Ви, що можете відрізнити маніпулятивне повідомлення від об'єктивної інформації?

5. Завжди впевнений.

6. Частково впевнений.

7. Потребую допомоги.

8. Зовсім не впевнений.

8. Чи знаєте Ви, які правила допомагають безпечно користуватися медіа?

1. Так, знаю та дотримуюся їх.

2. Частково знаю.

3. Чув, але не використовую.

4. Не знаю.

9. Чи користуєтеся Ви цифровими картами, інтерактивними платформами або медіаресурсами під час навчання географії?

1. Часто.

2. Іноді.

3. Рідко.

4. Ніколи.

10. Чи створювали Ви коли-небудь власні медіаматеріали (інфографіку, презентацію, відео, пост) із географічним змістом?

1. Так, регулярно.

2. Так, кілька разів.

3. Лише під керівництвом учителя.

4. Ні, не створював.

11. Якщо бачите сумнівну або провокаційну новину у соцмережі, що Ви робите?

1. Перевіряю джерело перед тим, як поширювати.

2. Обговорюю з іншими, щоб дізнатися правду.

3. Можу поширити, якщо здається цікавою.

4. Не замислююся над цим.

12. Чи вмієте Ви аргументовано дискутувати про достовірність або недостовірність інформації, використовуючи перевірені джерела?

1. Так.

2. Частково.

3. Лише під керівництвом учителя.

4. Ні.

13. Як Ви оцінюєте свій рівень уміння працювати з медіа в географії?

1. Високий – легко орієнтуюся в інформації.

2. Середній – іноді потребую допомоги.

3. Низький – важко оцінити достовірність даних.

4. Не використовую медіа у навчанні.

14. Чи відчуваєте Ви потребу у додатковому навчанні для безпечного та відповідального користування медіа?

1. Так, дуже.

2. Скоріше так.

3. Скоріше ні.

4. Ні.

Обробка результатів

Компонент	Запитання	Максимальна кількість балів	Критерії оцінювання
Мотиваційно-ціннісний	1–4	16	Усвідомлення значущості медіаосвіти
Когнітивний	5–8	16	Уміння аналізувати та перевіряти інформацію
Діяльнісний	9–12	16	Уміння застосовувати та створювати медіапродукти
Рефлексивний	13–14	8	Самооцінка медіаграмотності

Шкала оцінювання відповідей

Ствердна відповідь (чітке розуміння, активна позиція, приклад, повна аргументація) – 4 бали.

Частково стверджувальна (є розуміння, але не завжди реалізується на практиці) – 3 бали.

Відповідь варіанту «рідко» (дії епізодичні, непослідовні, без системності) – 2 бали.

Відповідь «ні» (повна відсутність дій або розуміння) – 1 бал.

Інтерпретація загальних результатів:

45–56 балів – високий рівень медіаграмотності;

29–44 бали – середній рівень;

0–28 балів – низький рівень сформованості медіаграмотності.

Додаток Д

Конспект дослідження

Географія 8 клас

Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)

Тема 1. Сучасні картографічні твори

Тема дослідження. Пошук і аналіз інформації про природні та соціальні явища й процеси з широкого кола джерел географічної інформації.

Мета. Вчити аналізувати самостійно / в групі можливості використання навчальних карт і атласів, картографічних інтернет-джерел, геопорталів для пошуку необхідної інформації.

Навчити учнів знаходити, перевіряти та критично аналізувати інформацію з різних джерел, формувати відповідальне ставлення до використання медіа в навчальному процесі.

Очікуваний результат

– Учні зможуть розрізняти достовірну та маніпулятивну інформацію.

– Будуть здатні аргументовано аналізувати природні та соціальні процеси.

– Демонструватимуть відповідальне використання медіа у навчанні.

Хід проведення дослідження

І. Етап підготовки (організаційно-мотиваційний)

Завдання: сформувати дослідницьку групу, визначити тему й джерела інформації.

1. Учні об’єднуються в малі групи (4–5 осіб).

2. Кожна група обирає тему дослідження (наприклад: «Вплив кліматичних змін на регіон», «Міграційні процеси в Україні», «Роль медіа у формуванні уявлень про природні катастрофи»).

3. Разом формулюють мету, завдання та очікувані результати.

4. Обговорюють поняття медіаграмотності й медіагігієни – як вони стосуються роботи з географічною інформацією.

II. Етап пошуку інформації

Завдання: знайти дані з різних типів джерел і навчитися їх перевіряти.

Техніки пошуку

- Використання **ключових слів** і фільтрів у пошукових системах (Google, Wikipedia, Google Earth).
- Застосування прийому **«CRAAP-тест»** (див. додаток Д.1).

III. Етап критичного аналізу інформації

Завдання: оцінити достовірність, неупередженість і репрезентативність даних.

Техніки критичного мислення

- «Факт чи судження?» – відокремити об’єктивні дані від оцінних суджень.
- «Порівняння джерел» – знайти розбіжності й спільні риси між різними публікаціями.

IV. Етап узагальнення результатів

Завдання: створити груповий медіапродукт на основі перевіреної інформації.

Форми представлення результатів

- Інтерактивна карта або інфографіка.
- Відеопрезентація / міні-документальний сюжет.
- Порівняльна таблиця «міфи й факти» з теми.

Презентація

- «Коло аргументів» – обговорення достовірності висновків усіма членами групи.

V. Етап рефлексії

Завдання: оцінити, як змінилося розуміння теми й уміння критично мислити.

- Обговорення у форматі «Що дізнався? Що змінилося у моєму ставленні до інформації?».

Додаток Д.1

Методика використання CRAAP-тесту у класі

(CRAAP – це абревіатура з п’яти англійських слів,
кожне з яких відповідає критерію оцінювання якості інформації)

1. *Робота в малих групах.* Кожна група отримує 2–3 джерела інформації з однієї теми.

2. *Заповнити таблицю CRAAP-тесту.* Учні оцінюють кожен критерій за шкалою від 1 до 5.

3. *Підсумувати оцінку.* Джерело, що набрало **20–25 балів**, вважається надійним; **10–19 балів** – потребує перевірки; **менше 10 балів** – ненадійне.

4. *Обговорити результати*. Групи аргументують свої висновки, демонструючи навички критичного мислення.

Таблиця Д.1

Таблиця CRAAP-тесту

Літера	Критерій	Питання для аналізу	Що означає на практиці
C – Currency (Актуальність)	Чи є інформація новою, оновленою, актуальною для дослідження?	Коли опубліковано матеріал? Чи не застаріли дані? Чи оновлювався сайт або джерело?	У географії важливо, щоб карти, статистика, кліматичні показники були свіжими. Наприклад, дані про температуру 2010 року вже не відображають сучасні кліматичні зміни
R – Relevance (Доречність)	Чи відповідає інформація твоїй темі та цілям дослідження?	Чи стосується вона конкретного регіону, явища або процесу? Чи зрозуміла й адаптована для навчальних цілей? Чи підходить для рівня твоїх знань?	Якщо тема – «Забруднення Чорного моря», стаття про Світовий океан загалом може бути недоречною

Продовження таблиці Д.1

A – Authority (Авторитетність)	Хто автор і чи має він право говорити на цю тему?	Хто створив матеріал? Чи це експерт, науковець, державна установа чи блогер? Чи є посилання на організацію або університет?	Надійними є офіційні джерела (NASA, НАН України, UNESCO, ВООЗ, Держстат)
A – Accuracy (Точність)	Чи є факти перевіреними й підтвердженими іншими джерелами?	Чи наведено посилання на джерела даних? Чи узгоджується інформація з іншими перевіреними сайтами? Чи є граматичні або фактологічні помилки?	Варто перевіряти дані щонайменше у двох незалежних джерел
P – Purpose (Мета)	Навіщо створено цю інформацію?	Чи матеріал має навчальну, наукову, рекламну або пропагандистську мету? Чи намагається переконати, продати, викликати емоцію? Чи є він об’єктивним?	Якщо мета – вплинути на думку читача (емоційні заклики, сенсаційні заголовки), слід поставитися критично

Додаток Е

Навчальний проєкт

Географія 8 клас

Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)

Тема. Клімат і кліматичні ресурси.

Тема проєкту. Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ.

Мета проєкту

Ознайомити учнів із традиційними народними способами прогнозування погоди.

Порівняти достовірність народних прикмет із сучасними прогнозами з інтернет-ресурсів та ЗМІ.

Розвинути медіаграмотність: уміння критично оцінювати інформацію, перевіряти джерела, виявляти фейки й маніпуляції у медіа.

Завдання учнів

1. Зібрати народні прикмети про погоду свого регіону.

2. Вибрати період спостереження (наприклад, 2 тижні).

3. Щодня фіксувати реальні погодні умови і прогнози з медіа.

4. Провести порівняльний аналіз між народними прикметами, реальними спостереженнями і прогнозами ЗМІ.

5. Створити презентацію або інфографіку результатів дослідження.

Медіаграмотний компонент

CRAAP-тест – оцінка достовірності джерел прогнозів.

«Факт чи судження» відокремлення фактів від суб’єктивних оцінок.

«Три джерела» – перевірка прогнозів у кількох незалежних медіа.

«Медіагігієна» – вчитися не поширювати неперевірену інформацію.

Очікувані результати

Учні розрізняють достовірну та недостовірну інформацію.

Розуміють різницю між народними спостереженнями і науковими прогнозами.

Вміють аналізувати медіаінформацію та перевіряти джерела.

Створюють власний медіапродукт – відео, блог або інфографіку.

Етапи реалізації проєкту

Етап	Зміст діяльності	Інструменти	Медіаграмотна складова
1. Підготовчий	Обговорення поняття «погода» та «прогноз», збір народних прикмет	Опитування, Google Forms	Виявлення суб’єктивності народних знань
2. Пошук джерел	Пошук прогнозів погоди з офіційних сайтів і ЗМІ	Meteoblue, Gismeteo, Sinoptik	CRAAP-тест джерел
3. Спостереження	Фіксація реальної погоди та порівняння з прогнозами	Google Sheets, Excel	Зіставлення даних з різних джерел
4. Аналіз і висновки	Підрахунок відсотка збігів, формулювання висновків	Canva, PowerPoint	Критичне мислення, виявлення упереджень у ЗМІ
5. Презентація	Представлення результатів групами	Презентація, відео	Відповідальне створення медіаконтенту

Оцінювання

Компонент	Критерій	Макс. бал
Дослідницький	Точність збору даних, логіка порівнянь	10
Медіаграмотний	Оцінка достовірності джерел, критичне мислення	10
Творчий	Якість презентації, наочність, робота в команді	10
Рефлексивний	Усвідомлення ролі медіа у формуванні уявлень про природу	10

Додаток Ж

Тренінг «Як розпізнати географічний фейк»

Цільова аудиторія: учні 8–9 класів.

Тривалість: 45–60 хвилин.

Мета: навчити учнів ідентифікувати неправдиву або маніпулятивну інформацію географічного змісту та формувати навички критичного сприйняття медіатекстів і безпекової медіакомпетентності.

Очікувані результати

- Учні формують критичне мислення щодо географічної інформації.
- Вчаться перевіряти достовірність медіатекстів.
- Отримують практичний досвід створення медіапродукту.
- Усвідомлюють важливість інформаційної безпеки та безпечної поведінки в медіапросторі.

Матеріали та ресурси

Проєкти: «Мій персональний фейк», «Шо там», «Шо правда», «Руйнуємо міфи про ЄС».

«Мій персональний фейк»: https://myfakeproject.ua

«Шо там»: https://shotam.media

«Шо правда»: https://shopravda.ua

«Руйнуємо міфи про ЄС»: https://breakmyth.eu

Картки завдань та шаблон інфографіки «Мій медіащит» додаються як додатки.

Хід тренінгу

1. Етап підготовки. Ознайомлення з поняттями «фейк», «маніпулятивна інформація», «джерело медіа». Ознайомлення з платформою «ШОТАМ», проєктом «Мій персональний фейк».

Міні-вправа «Фейк чи факт за 30 секунд?»

Мета: активізувати учнів, швидко пояснити поняття *«фейк», «маніпуляція», «джерело медіа»* та показати, як працює проєкт «Мій персональний фейк».

Хід виконання (5 хв):

1. Учитель демонструє 3 короткі твердження (на екрані або читає):

1). В Україні існує найбільша пустеля Європи – Олешківські піски.

2). NASA прогнозує, що Карпати зникнуть за 10 років через танення ґрунтів.

3). На платформі «ШОТАМ» волонтери щодня перевіряють українські новини на фейки.

2. Завдання для учнів.

Учні працюють у парах або індивідуально.

За 30 секунд визначте: це факт чи фейк? Поставте + (факт) або – (фейк) поруч із твердженням.

3. Перевірка (учитель дає короткі пояснення):

1). **Факт** – Олешківські піски справді існують, але це *не пустеля*, а піщаний масив.

2). **Фейк** – NASA не робило таких прогнозів.

3). **Факт** – «ШОТАМ» справді має проєкт фактчекінгу.

4. Мікрообговорення (1 хв):

Учитель ставить питання:

- *Що вам допомогло зрозуміти, що друге твердження – фейк?*
- *Чому важливо знати, що таке джерело медіа?*
- *Чим займається проєкт «Мій персональний фейк»?*

2. Мотиваційний блок (5 хв)

- Демонстрація реального географічного фейку «Українець проти фейкових карт України в атласах ЄС» з проєкту «Мій персональний фейк» (https://shotam.info/miy-personalnyy-feyk/?utm_source=chatgpt.com).
- Питання для обговорення:

1. Що у цьому повідомленні Вас здивувало?

2. Які маніпуляції здійснено в академічних та навчальних виданнях щодо карт України?

3. Які шляхи боротьби з подібними фейками Ви б запропонували для однолітків із ЄС?

3. Основна частина: вправи (30 хв)

Вправа 1. Аналіз джерел

- Матеріали: картки із фейками.

«Карта показує, що Україна повністю втратить свої аграрні території до 2030 року *через швидке просування пустелі з боку Херсонської області. Нібито супутникові знімки NASA доводять, що за останні п'ять років* площі земель, які перетворилися на пустелю, *збільшилися у 10 разів. У деяких публікаціях також стверджують, що ЄС рекомендує українцям готуватися до "евакуації з південних областей", адже процес опустелювання невідворотний.»*

Завдання для учнів (8 клас):

1. Знайдіть у тексті ознаки можливого фейку.

2. Які слова або формулювання змушують сумніватися в правдивості інформації?

3. Які джерела потрібно перевірити, щоб встановити правду?

4. Спробуйте знайти правдиву інформацію щодо опустелювання в Україні.

5. Виділіть твердження, які потрібно перевірити.

(Постав + навпроти)

□ Опустелювання в Україні збільшилось у 10 разів.

□ NASA опублікувало супутникові дані про це.

□ До 2030 року Україна втратить аграрні землі.

□ ЄС рекомендує евакуацію з півдня України.

6. Оцініть медіатекст за CRAAP-тестом

Критерій	Перевірка	Висновок
C – Currency (Актуальність)	Немає дати, джерела, посилань	Підозріле
R – Relevance (Доречність)	Стаття спрямована на емоції	Сумнівна
A – Authority (Авторитетність)	Немає автора, немає джерела NASA або ЄС	Фейкова
A – Accuracy (Точність)	Дані не підтверджені фактами	Недостовірна
P – Purpose (Мета)	Налякати, маніпулювати	Маніпуляція

7. Сформулюйте короткий висновок: чому це повідомлення є недостовірним?

Висновки під керівництвом вчителя:

Немає жодних супутникових знімків NASA, які підтверджують такі зміни.

Процес опустелювання в Україні існує, але він локальний, поступовий, і *не* має таких масштабів, як описано.

ЄС ніколи не робив заяв про «евакуацію», це вигаданий елемент для нагнітання страху.

Дані про ґрунти та кліматичні зміни в Україні показують повільні зміни, а не катастрофічні.

Вправа 2. Створення антифейку (інфографіка)

- Матеріали: шаблон інфографіки «Мій медіащит».
- Завдання: підготувати інфографіку з достовірною інформацією про природне явище, територію чи ресурс.

Вправа: Мій медіащит (створення антифейку).

Мета: навчити учнів перетворювати фейкове повідомлення на інфографіку-антифейк, що спростовує неправдиву інформацію.

Інструкція для учнів (10–12 хв)

1. Отримайте шаблон інфографіки «Мій медіащит».

(Він може містити 4 блоки: *Фейк → Перевіряємо → Що виявили → Правда*.)

2. Запишіть у першому блоці фейк:

Наприклад: *“В Україні залишилося лише 5 % запасів питної води – країні загрожує повне виснаження ресурсу”*.

3. У блоці «Перевіряємо» вкажіть дії фактчекера:

– Пошук офіційних даних.

– Аналіз джерела.

– Перевірка дати й контексту.

– Порівняння з іншими джерелами.

4. У блоці «Що виявили» коротко сформулюйте факти:

– Немає офіційних підтверджень.

– Реальні дані від Держводагентства значно вищі.

– Фейк використовує перебільшення.

5. У блоці «Правда» створіть коротке твердження, що спростовує фейк:

“Україна не має дефіциту 5 % запасів води. Офіційні джерела повідомляють про стабільні показники та системи моніторингу водних ресурсів.”

6. Оформіть інфографіку:

– додайте 1–2 піктограми (краплі води, знак «!»);

– зробіть короткі підписи;

– підкресліть різницю між фейком і правдою.

Результат: Учні отримують готовий антифейк, створений за структурою інфографіки. Він діє як їхній «медіащит» – наочно показує, як спрацьовує фактчекінг і як захищатися від неправдивих повідомлень.

4. Рефлексія (5–10 хв)

Як можна використати ресурс «ШОТАМ»? Учням пропонується пройти історико-культурно-географічний текст про Карпати https://shotam.info/shcho-vy-znaiete-pro-karpaty-test/

Обговорення: що було важко розпізнати, які методи допомогли.

Заповнення рефлексійного листа:

– Чого навчився про географічні фейки?

– Які навички буду застосовувати?